

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת לך לך

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת לך לך

מפתח העניינים

נסיונו של אברהם אבינו ביציאתו את חרן לארץ כנען / אברהם אבינו הפקיר את מעלותיו הרוחניות כדי לנטוע אמונה בלב הבריות / אברהם הצטווה ב'לך לך' כדי לטעום את טעם הנדודים / חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי / חקירתו ודרישתו של אברהם אבינו מי ברא ומנהיג את העולם / כיצד קרה שהשתכח שם ה' בעולם בדורו של אברהם אבינו / 'איתן האזרחי' - כחו של אברהם אבינו להכריז שכל העולם טועים / לפעמים לא רואים את הסיעתא דשמיא מיד / על עובד ה' לא להתחשב במה שיאמרו עליו הבריות / סוף האמת לנצח / כוחו של היחיד / גם כשנראה שאחרי התחזקות בעבודת ה' באים צרות ובעיות - אל לנו להתפעל

מפתח חידושי תורה

- א. בענין הנפש אשר עשו בחרן ..... כב
ב. בענין כי אנשים אחים אנחנו ..... כה
ג. בענין רשעות לוט ..... כה
ד. בענין ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד ..... כז
ה. בענין ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד ..... כט

מפתח מערכות

- לב ..... חלצתו חמה
לג ..... חמש טבעות
לה ..... רבי חייא בר יוסף תלמיד רבי יוחנן
לו ..... רבי חנינא בן אנטיגנוס
לט ..... תקע שופר

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

נסיונו של אברהם אבינו ביציאתו את חרן לארץ כנען

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין ולהתבונן בכמה ענינים שבפרשת השבוע, פרשת לך לך. והגם שהענינים הללו ידועים ומפורסמים, וכן דברנו עליהם כמה וכמה פעמים, למרות זאת מנהגנו לחזור ולשנן שוב ושוב על הדברים, עד שיכנסו עמוק בלב ויקבעו בו.

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. למה ציווה ה' את אברהם בציווי הזה של 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך'?! בפשוטו, זהו נסיון נוסף שהתנסה בו אברהם אבינו, וכפי שאנחנו רואים שבין הנסיונות שכתוב שהתנסה בהם אברהם נמנה גם הנסיון הזה. ובאמת זהו נסיון גדול, כאשר בלי שום הודעה מוקדמת צריך אברהם אבינו לנטוש ולעזוב את עירו ואת מולדתו, ובפתע פתאום עליו לעזוב את כל הידידים וכל הקרובים שלו. נתאר לעצמנו את אברהם אבינו מגיע לבית ואומר לשרה, 'צריך לעזוב את הבית. אנחנו הולכים'.

מה השאלה הראשונה שישאלו את אברהם?! 'לאיפה הולכים'. ומה הוא יענה?! – 'אני לא יודע'. מה זאת אומרת שאתה לא יודע?! וכי בן אדם יוצא מביתו בלי לדעת להיכן ילך?! אבל אברהם אומר, 'כן, אני לא יודע'. הקב"ה אמר לי 'לך', ואני כעבד נאמן מבצע את המוטל עלי. לאן נלך?! 'הקב"ה כבר יראה לנו'. אברהם אבינו לא שאל את הקב"ה לאן ילך, כי כלל גדול בידינו ש'המאמין לא שואל', והיכן שיש אמונה אין ספקות ואין שאלות. ומי ששואל – גם תשובות לא יעזרו לו. לוקח אברהם את כל בני ביתו ואת כל הנפש אשר עשו בחרן, והולך למקום לא נודע. אין ספק שזהו נסיון גדול, וזהו ענין הציווי הזה של 'לך לך'.

אברהם אבינו הפקיר את מעלותיו הרוחניות כדי לנטוע אמונה בלב הבריות

אבל העולם אומרים שיש עוד ענין בציווי הזה של 'לך לך'. הלא מדתו של אברהם אבינו – **חסד**, הן חסד רוחני והן חסד גשמי. והחלק היותר נכבד ויותר גדול הוא החסד הרוחני שעשה אברהם, וכמו שכותב ומתאר רבינו הגדול החתם סופר זצ"ל בהקדמתו לתשובותיו חלק יורה דעה. אנחנו לא יכולים לתאר לעצמנו את העולם שחי בו אברהם אבינו, ואת החשיכה הנוראה – מבחינה רוחנית – שהיה נתון בו אברהם אבינו. אברהם אבינו הוא דור עשרים לבריאת העולם, וכל בני דורו לא ידעו מאומה על שיש מי שברא את העולם ויש מי שמנהיג אותו. אפילו אברהם אבינו בבית הוריו, מה קיבל ומה שמע?! אמנם זו בושה לדבר על אביו של אברהם אבינו, תרח, שהרי זה הסבא שלנו... אבל הלא ידוע מי היה. תרח היה יצרן לעבודה זרה, וכל עבודה זרה שמישהו רצה – יכל להזמין אצלו בהזמנה אישית. עבודה זרה גדולה או קטנה, בשרית או חלבית, קייצית או חורפית, וכל שאר המודלים...

זה היה תרח. ומסתמא אשתו אמתלאי, כמו שאומרת הגמרא (בבא בתרא צא.), היתה גם כן עוזר כנגדו... גם היא כנראה היתה כמו תרח. בבית החשוך הזה גדל אברהם אבינו. וכשגדל ועלה והתעלה, מה עשה?! **הפקיר את כל המעלות הרוחניות שלו** כדי לנטוע ולשתול אמונה בלב הנבראים. יכל אברהם אבינו לעשות לו איזה בית מדרש, כמו שעשו שם ועבר בדורו, והיה יושב בו ועוסק בתורה ומתעלה במעלות התורה עד שהיה כמו חנוך שהתהפך **מאדם למלאך**. וכי היה נבצר מאברהם אבינו לעשות את זה?! לא ולא. אבל הפקיר אברהם את מעלותיו הרוחניות של עצמו, בשביל הרצון שלו לנטוע אמונה בלב הבריות ולפרסם אלהותו של הקב"ה בעולם.

ובלב מי היה צריך אברהם לפרסם את אמונת חי העולמים?! בלב עובדי עבודה זרה, אנשים המשתחוים לעץ ואבן. תאר לעצמך שישלחו אותך היום, בזמנינו, לקונגו או לארצות אחרות באפריקה, בשביל שתגייר אותם ותחזיר אותם בתשובה, ואפילו ישלמו לך על זה לפי שעות. היית מוכן ללכת לשם?! אף אחד לא היה מוכן. 'וכי אני אלך להסתובב שמה?!' אולי עד שאני אגייר שם אחד, הוא יאמר לי סליחה, חכה רגע, אני רעב, ויאכל אותי לארוחת צהרים'... עם האנשים האלו הסתובב והתעסק אברהם אבינו. הוא לא הסתובב בין תנאים ואמוראים, גאונים ורבנים, או בחורי ישיבות. עם האנשים השפלים ביותר, משתחוים לעץ ואבן, אתם הוא התעסק. ובשביל ההתעסקות הזו ונטיעת האמונה בלבם היה מוכן אברהם להפסיד אף ממעלותיו הרוחניות של עצמו.

לכן זכה אברהם אבינו לתואר '**אברהם אוהבי**' (ישעיה מא, ח). על שום שלא היה אכפת לו מעצמו והפקיר אפילו את מעלותיו הרוחניות שלו, בשביל כבוד שמים. וזו היתה מדתו של אברהם אבינו שהיה גומל חסדים, לא רק חסדים גשמיים, אלא בעיקר חסדים רוחניים, ואפילו על חשבוננו שלו עצמו.

לכן הצטוו עכשיו אברהם בציווי של 'לך לך'. אמרו לו לאברהם, אתה גומל חסדים בגוף ובנפש, ברוח ובגשם, ואם כן הגיע הזמן שתטעם קצת מהטעם שמרגישים אותם האנשים אתם אתה גומל חסד.

אברהם הצטוו ב'לך לך' כדי לטעום את טעם הנדודים

בדורות שלפנים היה אדמו"ר מפורסם, רבי מרדכי מטשרנוביל שמו זצ"ל. הוא היה איש אלקים קדוש ונורא לפני כמאה ושמונים שנה. באותה התקופה שחי בה האדמו"ר מטשרנוביל, היה המצב שיהודים רבים היו נופלים בשבי.

בכל הגלויות שגלינו, עברנו תלאות קשות ורדיפות שונות ומשונות, ובכל מקום ומקום שהיינו בו, הן בארצות אשכנז, והן בארצות ספרד עברו עלינו מרורות. ומי שיקרא את

תיאוריהם של רבותינו על גודל הצרות והתלאות שעברו עליהם, ועם כל זה עמלו ועסקו בתורה ביגיעה ואף הרבו והגדילו תורה בישראל, לא יאמין למראה עיניו. רבינו החפץ חיים זצ"ל היה משתמש בזה ללימוד זכות עבור כלל ישראל, והיה מנהגו לומר כבן המתחטא אצל אביו, 'רבונו של עולם, מגיעה לנו גאולה. הבט וראה איך באנו באש ובמים בכל מיני גזירות ורדיפות, ועם כל זאת שמך לא שכחנו ועמלנו בתורה ואף הגדלנו את התורה. אתה נתת לנו חומש, ותראה כמה תורה עשינו מהחומש. תראה כמה ביאורים וכמה מפרשים, כמה ספרי פסקים וכמה שאלות ותשובות. ובאיזה מצב עשינו את זה?! באיזה צרות ובאיזה רדיפות?!' היו גזירות תתנ"ו, היה הגירוש בשנת קנ"א, והיה הגירוש בצרפת בשנת ס"ו. והיה גירוש ספרד בשנת רנ"ב היו גזירות בשנת ש"ע במרוקו, ומי שיקרא בספר 'נר המערב' מה שעבר על כלל ישראל בצפון אפריקה ובפרט בארץ מרוקו לא יכול להאמין אלו תלאות עברו על ראשינו, וכמדומני שאפילו בתשעה באב אי אפשר לקרוא בספר הזה לרוב הצער והחלחלה שאוחז את מי שקורא בו. בשנת ת"ח ות"ט, ותקכ"ח היו הגזירות באוקראינה, ואלפים ורבבות מבני ישראל נהרגו שם, ובעיר אחת נשחטו שלשים אלף יהודים. ועם כל זה ישבו ועמלו בתורה. אמר החפץ חיים, 'וכי לא מגיעה לנו גאולה?!'

באותה התקופה שחי בה האדמו"ר מטשערנוביל, כמו שאמרנו, היתה צרה צרורה לבית ישראל, שהיה המצב שיהודים היו נופלים בשבי. כל פריץ וכל דוכס היה מלך בעירו, ואחד העינוגים היותר גדולים שהיה להם היה להתעלל ביהודים. היו מקיימים את ההלכה הזו של 'הלכה עשיו שונא ליעקב' (ספרי במדבר ט, י) בהידור, ומשליכים יהודים לבור האסורים. היו צריכים בזמן ההוא הרבה פעמים לקיים את המצוה של פדיון שבויים, ואותו צדיק, רבי מרדכי, הקדיש את חייו להיות פודה שבויים. היה רבי מרדכי מסתובב ממקום למקום ומקהילה לקהילה, הן בשביל להגיע למקומות בהם היו שבויים והיה הצורך לפדות אותם, והן בשביל לגייס את הכסף מיהודים רחמנים כדי שיוכל לפדות בו את היהודים.

באחד הפעמים, הוא עצמו נפל לשבי, ואת רבי מרדכי בעצמו השליכו לבית הסהר. כולם התפלאו. היתכן?! וכי 'בדבר שאותו צדיק טורח בו יכשל זרעו' שואלת הגמרא (יבמות קכ"א א', בבא קמא נ' א', נדה נ"ב א') , וקל וחומר הוא עצמו. איך יכול להיות שדווקא הוא שמפקיר את חייו ואפילו מסכן את עצמו בשביל פדיון שבויים, יפול בשבי?! וגם הוא התפלא על זה. עד שגילו לו מן השמים ואמרו לו, אתה יודע למה נפלת בשבי?! שמכיון שאתה מתעסק בפדיון שבויים, צריך אתה לטעום את טעם השבי. מפני שכשאתה טועם את הדבר עצמו, הוא יודע ומבין את מעלת הדבר בו הוא מתעסק. כשהוא, אדם רם המעלה, קודש קדשים, יושב בבית הסהר ביחד עם החברים שלו לתא, אנשים בשפל המדרגה [לא נדבר עליהם בלילה...], אין ספק שצער איום הוא בעבורו, ומעתה כל פעם שיתעסק עם הענין הזה של פדיון שבויים, ידע טוב יותר להכיר בגודל המצוה שעושה ובזריזות הנדרשת לה.

אומרים העולם, זהו גם הענין הזה של מה שהצטווה אברהם אבינו בציווי הזה של 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך'. אמרו לו לאברהם אבינו, אתה גומל חסד עם הבריות, וצריך אתה גם כן להרגיש את התחושה שמרגישים אלו האנשים אתה גומל חסד. בוא ותרגיש איך חש אדם שצריך לעזוב את הבית שלו ולנדוד ממקום למקום. אחרי שתטעם ותרגיש את זה, אין ספק שאחרי זה תעשה את החסד לפני ולפנים.

חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

זהו הסבר נוסף בציווי הזה שהצטווה בו אברהם. ויש כאן פסוק נוסף, **ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן**. כשאנחנו רואים את הפסוק הזה, מה אנחנו מבינים בו?! תשאל אחד על הפסוק, והוא יאמר לך, מה יש להבין בו?! פשוט. כתוב כאן שכשאברהם אבינו יצא לדרכו מחרן הוא היה זקן בן שבעים וחמש. ובאמת זהו פשט הכתוב.

אבל באמת יש כאן שאלה גדולה. בפרשה שלנו אנחנו מתחילים לעסוק במסכת אברהם אבינו. וכיצד מתחילים?! 'ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה'. איך זה שמתחילים לדבר על אברהם אבינו כשהוא בן שבעים וחמש?! פתאום צצה וקמה לה אישיות חדשה, זקן ושמו אברהם אבינו?! מה היה עד אז?!

והנה, אמנם אין לפנינו במקראות דברים על אברהם אבינו קודם לכן, כי אם רמזים, אבל בתורה שבעל פה, שקבלנו אותה יחד עם התורה שבכתב כמו שדורשת הגמרא בברכות (ה.), יש לנו הרחבת דברים, ומהם אנחנו יכולים ללמוד על המציאות של אברהם אבינו וללמוד ממנו, וכמו שכתוב בתנא דבי אליהו (פכ"ה) 'חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב'. והדברים נוראים, עד היכן מוטל עלינו לשאוף ולהגיע.

אנחנו מתייאשים מדיכולת שלנו, וזה לא טוב. במדרש ויקרא רבה (ט, ב.) כתוב, חכם ושאינו חכם נכנסו לבית המדרש, ועומדים שניהם וצופים ומסתכלים יחד בארון הספרים. רואים הם כמה התורה עצומה גדולה ונוראה. הטיפש אומר, תגיד, וכי אפשר ללמוד את כל זה?! הרי מסכת שבת לבדה עשרים וארבעה פרקים, נזיקין שלשים פרקים, תלמוד בבלי, אלפים ושבע מאות דפים בערך. וזה הבבלי לבדו, אבל יש גם ירושלמי, ויש מדרשים ויש זהר הקדוש, ויש תרגומים, ויש ראשונים ויש אחרונים. ויש אחרוני אחרונים כמוני, מצביע הטיפש על עצמו... את כל זה אני צריך ללמוד ואת כל זה אני צריך לדעת?! אין באפשרותי. אפילו אם אחיה חיים ארוכים כחיי מתושלח אינני יכול להספיק. מתייאש הטיפש, קם ועוזב את בית המדרש.

מה עושה החכם?! אומר החכם, נכון, התורה גדולה, אבל אני אתחיל ואלמד שתי הלכות בכל יום שתי הלכות בכל יום, ובסוף נמצא יודע את כל התורה כולה. עד כאן דברי המדרש.

ושאלו רבותינו, למה קראו לזה שהתייאש והלך בשם 'אינו חכם', טיפש. וכי הוא טיפש?! הרי לכאורה הוא מדבר בטעם, ובלתי אפשרי ללמוד את כל התורה. וכל זה כשמדברים על הכמות לבד, אבל באיכות, גם אם אדם ילמד אלף שנים דף אחד של גמרא, עדיין הוא לא ימצא את כל העומק שיש בו, ללא גוזמא. מדוע?! כי התורה היא שכל אלוקי, אין גבול לעומקים שיש בה, לאין סוף ולאין תכלית. אבל גם אם לא נדבר על העומק שיש בתורה אלא על הכמות לבד, וכי הטיפש לא צודק שהתורה כל כך גדולה ואי אפשר להספיק להקיף אותה?!

אמרו המפרשים, אתה יודע מדוע הוא טיפש?! משום שהוא לא לוקח בחשבון ולא מכנים לענין את ה**סיעתא דשמיא** שנותן הקב"ה. כשהטיפש מסתכל בעיני הברש הטרוטות שלו ואומר 'אוהו, כמה התורה ארוכה, איך אני אספיק', הוא מתחשב רק בעצמו וחושב שהוא זה שפועל, הוא זה שעושה ובו תלוי הכל. אבל האמת לאמיתה היא שיש סיעתא דשמיא למי שיושב ועמל בתורה, ולפעמים תורתו של אדם מתברכת ובתקופה קצרה הוא מצליח ללמוד ולדעת הרבה, עד שהוא עצמו מתפלא 'איך זה'. וכך מצאנו בחז"ל (מדרש שמואל פרשה כ"ב) שאמרו על דוד המלך שלמד אצל שמואל הרמתי בלילה אחד מה שתלמיד ותיק צריך ללמוד **במאה שנה**. נכון, הוא לא למד את כל התורה כולה בלילה אחד, אבל הצליח ללמוד מה שתלמיד וותיק לומד במאה שנה. איך יתכן?! אין זה אלא משום שהיתה לו סיעתא דשמיא.

לכן אסור לנו להתייאש, ומי שמתיאש הוא טיפש. אם אמרו חז"ל שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, אות וסימן הוא שיש לנו את היכולת להגיע. כיצד?! על ידי סיעתא דשמיא. כשאדם מתאמץ בתורה ומצוות ומשתדל ללכת בדרכי אבותינו, הקב"ה מסייע בידו.

ובפרט לפי מה שפירש אותו גדול 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי', כי 'יגיעו' לשון נגיעה, שיהיה איזו נגיעה ואיזו חפיפה במשהו למה שעשו אבותינו, בודאי שאל לו לאדם להתייאש. צריך שיהיה באדם את מדת החסד כמו שהיה לאברהם, שיהיה לו לכל הפחות נגיעה בעמוד העבודה של יצחק, עמוד היראה, ונגיעה גם ביסוד השלישי, עמוד התורה של יעקב אבינו.

א. יש אחד שאומר, 'מה הבעיה?! אמרו שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי?! אז הנה אני אומר... 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי'... זה לא מהדברים שיוצאים בהם ידי חובה באמירה גרידא, אלא על האדם לפעול ולהשתדל שמעשיו יהיו כמעשי אבותיו. וכל כמה שאדם יזכה וכל כמה שאדם יוסיף במעלותיו, דבר גדול הוא.

חקירתו ודרישתו של אברהם אבינו מי ברא ומנהיג את העולם

ואם כן שמוטל עלינו לשאוף ולהגיע למעשי אבותינו, הבה ונראה מדברי רבותינו בתורה שבעל פה מה היתה מציאותו של אברהם אבינו עד היותו בגיל שבעים וחמש.

זהו לשון הרמב"ן בפירושו הנפלא על התורה, בסוף פרשת נח, כאשר התורה מתחילה לדבר על אברהם אבינו. הרמב"ן מביא עדויות על אברהם: והענין הזה המקובל לנו, מה שיש לנו קבלה איש מפי איש עד משה רבינו מפי הגבורה, נמצא גם כן כתוב בספר קדמוני הגויים, יש לנו עדות על זה גם מספרי הגויים, כמו שכתב הרמב"ם בספר המורה שהזכירו בספר עבודת האיקרים המצריים, ושם הם מספרים על אברהם אשר נולד בכותא וחלק על דעת ההמון שהיו עובדים לשמש. פעם הכוכב הזה, השמש, היה הכוכב היותר נעבד אצל עובדי עבודה זרה. ואברהם חלק על דעת ההמון ונתן המלך אותו בבית הסהר, כשיש אחד כזה שמורד באמונה של כולם, מה עושים אתו?! מנסים להשתיק אותו. בתחילה ככלו אותו בבית הסהר, והיה עמהם בתוכחות ימים רבים שם. אי אפשר לכלוא את האמת, וגם כשהיה בבית הסהר המשיך אברהם אבינו לשתול אמונה בלב הבריות, והיה מתווכח וסותר אמונתם.

ראה המלך שלא הועיל הדבר הזה ופחד שישחית עליו ארצו, כי נכרים דברי אמת וחשש פן יסיר בני אדם מאמונתם וגירש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח את כל חונו, וכמו שנהגו גם האידנא, שקודם כל לוקחים לאדם את הכסף, ואחר כך מגרשים אותו... והוא בשלו. ועל כל פנים במקום שהוא בארץ כשדים נעשה נס לאברהם אבינו. או נס נסתר שניתן בלב אותו המלך להצילו שלא ימיתנו והוציא אותו מבית הסהר שילך לנפשו, או נס מפורסם היה שהשליכו לכבשן האש וניצל וכדברי רבותינו (בראשית רבה לח, ג). אלו הם דברי הרמב"ן, וכאן שמענו קצת על אברהם אבינו.

יותר מזה. התואר היותר גדול, היותר מופלא והיותר כולל שכינה בו ה' את אברהם הוא 'איתן האזרחי' (בבא בתרא טו.). 'איתן' ענינו תקיף וגיבור, בעל כח וחזק. 'אזרחי' הוא מלשון זריחה ואור. כשאברהם אבינו נולד, אזי כמו שאמרנו, הוא גודל בביתו של תרח אביו, וכבר הזכרנו איך היה נראה הבית של תרח ואיזה חינוך קיבל שם אברהם. זהו ביתו. ואיך עירו ומוולדתו?! כולם עובדי עבודה זרה. מה אברהם אבינו יודע בעניני עבודת ה' יתברך?! כלום. אין לו ממי לקבל, ואין לו ממי לשמוע. אם ישאל שאלה וחקירה אלוקית, 'מי ברא את העולם', מה יענו לו?! – 'נמרוד'. ואם ישאל 'איך יכול להיות?!' יגידו לו, 'טוב טוב, אז תרח ברא...' בכל פעם ימצאו לו מישהו אחר שברא את העולם. התשובות האלו לא מניחות את דעתו, ובאין לו ממי לקבל אברהם אבינו ממשיך לחפש ולחפש לבדו את האמת.

אנחנו סבורים שמיד זכה אברהם אבינו לסיעתא דשמיא. איך שאברהם התחיל לחפש נגלה אליו בורא עולם ואמר לו 'הנה אברהם, אנכי ה' אלהיך'. אבל באמת זה לא כך. אמרו

רבותינו במדרש בפרשת השבוע (בראשית רבה לט, א), אמר רבי יצחק, משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, אחד היה נוסע מעיר לעיר וממדינה למדינה, וראה בירה אחת דולקת. ראה איזה בנין מפואר, מאיר באור יקרות וקפאון, זורח ומאיר לכל סביבותיו. אמר, תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג. היתכן שהארמון המפואר הזה קרה ונבנה מאליו, ממילא, בלי כוונת מכוון?! לא יתכן. הציץ עליו בעל הבירה. אמר לו, אני הוא בעל הבירה. אתה חוקר ודורש, אתה מבקש ומחפש מי בעל הבירה, דע לך שאני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר, תאמר העולם הזה בלא מנהיג?! הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם.

הקב"ה הציץ על אברהם וגילה לו את מציאותו. אנחנו רוצים לדעת ולברר, מתי היתה ההצצה הזו?! מתי גילה הקב"ה לאברהם אבינו שהוא הוא בעל העולם?!

כיצד קרה שהשתכח שם ה' בעולם בדורו של אברהם אבינו

נראה את לשון הרמב"ם (הלכות ע"ז פ"א ה"ד). הרמב"ם עומד לבאר, איך יתכן שבדור ההוא, דור העשרים לבריאה, לא ידעו כלום על בריאת העולם. איך קרה דבר כזה ששכחו כולם את בורא עולם והיתה החשיכה מתגברת כל כך?!

בימי אנוש, אומר הרמב"ם, טעו בני אדם טעות גדולה. אנוש היה נכדו של אדם הראשון, ובזמנו טעו כולם טעות גדולה ונבערה, לשון בערות וטפשות, בעצת חכמי הדור. כל השכחה המוחלטת הזו של בורא עולם, התחילה מטעות ושגיאה. וזו היתה טעות, אמרו, הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וברא גלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמשים המושמשים לפניו, אם כן ראוי לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד. אמרו אותם חכמים מחוכמים, זה רצון האל. הרי הכוכבים מושמשים לפני הקב"ה, ואת שרי המלך והמשרתים שלו גם צריך לכבד, שזה עצמו כבודו של המלך שמכבדים את שריו ועבדיו.

כיון שעלה הדבר הזה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות להקריב להם קרבנות ולפארם לשבחם בדברים ולהשתחוות למולם. ובשביל מה כל זה?! כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. בהתחלה היה כל זה כאמצעי גרידא, ורצו לכבד את השמש והכוכבים כדי לכבד באמצעות זה את בורא עולם. הוא שירמיהו אומר (ירמיה י, ז) 'מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה'. כלומר, הכל יודעים שאתה הוא לבדך, אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל, הכוכב והגלגל, זהו רצונך הוא.

אחר שארכו הימים, עברה תקופה ועברו כמה דורות, עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל ציווה ואמר להם עבדו כוכב פלוני, ובנו לו היכל ועשו לו כצורתו כדי להשתחוות לו. אמר אותו נביא שקר, על כולם, כל האנשים והנשים ועמי הארץ, להשתחוות לו, והיה אותו שקרן מודיע להם הצורה אשר בדה להם מלבו והוא אומר זהו צורת כוכב פלוני שהודיעוהו

בנבואתו. והתחילו על דרך זה לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות, ומתקבצים ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעובדה וראוי ליראה ממנה. וכהניחם אומרים להם שבעבודה הזו תרבו ותצליחו, ועשו כך וכך ואל תעשו כך וכך, אם תעבוד אותה יהיה לך הצלחה מרובה. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו, הגלגל או המלאך דיבר עמם ואמר להם עבדוני בכך וכך ועשו כך וכך ואל תעשו כך, ופשט הדבר בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו להקריב להם ולהשתחוות.

כיון שארכו הימים וכולם עושים כך, אומר הרמב"ם, נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם. הגיע זמן כזה שכל היקום כולו וכל באי עולם לא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא צורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שהתחנכו מקטנות להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה. והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמים שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגלגלם ולדמותן, אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהכירו אלא יחידים בעולם, כמו חנוך, מתושלח, נח שם ועבר. ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם, הוא אברהם אבינו.

'איתן האזרחי' - כחו של אברהם אבינו להכריז שכל העולם טועים

כיון שנגמל איתן זה, 'נגמל' היינו, כשגמר אברהם את חודשי היניקה, התחיל לשיטט בדעתו. כשהוא ילד קטן בן שנתים-שלוש, הוא מתחיל לחקור ולדרוש ביום ובלילה, והיה תמה מה זה? היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד בלא מנהיג?! כי אי אפשר שיסובב את עצמו. מי מנהל את כל העולם הזה?! ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא היה משוקע באור כשדים בין עובדי עבודה זרה טפשים, ואביו ואמו וכל העם עובדי עבודה זרה. כל אחד ואחד שחוקר ודורש ושואל 'מי מנהיג את הבריאה', מקבל תשובה על כוכב פלוני וגלגל אלמוני, אבל אברהם אבינו לא מקבל את התשובות האלו ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה וידע שיש אלוה אחד הוא המנהיג והוא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים. וכי אין זה 'איתן האזרחי'? אדם בדרך כלל אין לו כוח נפשי וחוסן עצמי להתמודד עם כל הסביבה, אלא אדרבה, הוא נגרר אחרי כולם ומה שעושים כולם הוא עושה גם כן, גם אם בסתר לבו נדמה לו שיש כאן טעות. הוא מנחם את עצמו ואומר, 'תראה, כלל גדול נקוט בדינו. יחיד ורבים הלכה כרבים. נכון שאני חכם גדול, אולי אפילו יותר חכם מחצי או משני שלישי, אבל היתכן שאני יותר מכולם?! זה לא מסתבר וכנראה שהם צודקים'... להיות אחד ויחיד כנגד כל הנבראים, הנוכל לשער איזה כח נדרש לזה?! זהו 'איתן האזרחי', תקיף ובעל כח וחוזק שאין כדוגמתו.

הראו לי מובא באיזה ספר, בחינה שעשה פרופסור אחד על הכח הנפשי של האדם. הוא לקח תשעה מהתלמידים שלו והביא אותם בסוד הנסיון. אמר להם, תראו, אני רוצה לעשות נסיון על תלמיד אחד עשירי. אתכם אני משתף, אבל לו איני מגלה, ואני רוצה לראות מה יהיו התוצאות. כולם הטו אוזן לדבריו, והוא הסביר להם, אני אשרטט שני קווים על הקיר, אחד קצר ואחד ארוך, ואשאל אותכם איזה מהם ארוך יותר. אתם כולכם, תגידו על הקצר – שהוא הארוך.

וכך היה. הביא הפרופסור את תשעה התלמידים הללו שהיו בסוד הענינים יחד עם אותו אחד נוסף, והתחיל לשאול תלמיד אחר תלמיד מאלו התשעה 'איזה קו ארוך יותר מהשני?!' והתלמיד מצביע על הקו הקצר ואומר, 'זה הקו היותר ארוך'. כך שאל הפרופסור את כל התשעה, וכלם ענו את אותה התשובה. לבסוף הגיע הפרופסור אל התלמיד העשירי, ואף אותו שאל, 'אמור לי, איזה קו יותר ארוך?!' ההוא התחיל להיות נבוך. הוא אמר לעצמו רק רגע. יש כאן משהו לא מובן. מצד אחד העינים שלי רואות שהקו הזה שבאורך שלשה מטרים יותר ארוך מהקו באורך מטר, אבל מצד שני תשעה אנשים לפני נשאלו על זה ואמרו שהקצר הוא הארוך. כנראה שאני לא רואה טוב... 'אדוני הפרופסור', אמר התלמיד והצביע על הקו הקצר, 'זה הקו הארוך'...

למה?! כי אדם לא יכול להתמודד כנגד כולם. אם כולם מדברים וכולם חושבים אותו הדבר, איך יתכן שרק אני אהיה צודק?! אבל אברהם אבינו, אומר הרמב"ם, ידע שכל העולם טועים. ואין לו שום ספק ושום פקפוק בדבר, שכל האלפים והרבבות של אותו הדור עם כל הפילוסופים והחכמים שלהם, כולם טועים, ורק הוא צודק. האם היתה לו לאברהם ראייה על זה?! עדיין לא הציץ עליו בעל הבירה ועדיין לא נגלה אליו הקב"ה, ואם כן על סמך מה הוא חולק על כולם?! על סמך שהעולם עצמו צועק בקולי קולות שיש מנהיג לעולם. הבירה הדולקת היא עצמה מכרזת ואומרת שיש מנהיג לבירה.

'מלאה הארץ קנייך'. פירושו של דבר, כי לקנות אותך, רבון העולמים, ולהשיג את האמונה בך – 'מלאה הארץ'. מכל פינה ומכל זווית ומכל דבר שיש בבריאה עולה ובוקעת הצעקה העצומה, 'יש מנהיג לעולם'. רק תתבונן, ורק תפקח את העינים ותסתכל. אברהם אבינו, 'איתן האזרחי', הגם שבורא עולם עדיין לא התגלה לו, הכיר בבריאה וידע ממנה שיש לה בורא ומנהיג, ומכח זה חלק על כל העולם.

מתי התגלה בורא עולם לאברהם?! בהיותו בן ארבעים או בן ארבעים ושמונה. ארבעים וחמש שנים של נסיונות וחיפושים, בדיקות וחקירות מאז שנגמל, ורק אז, אחרי ארבעים וחמש שנה מציץ עליו בעל הבירה ואומר לו, חיפשת את בעל הבירה, הנני.

לפעמים לא רואים את הסיעתא דשמיא מיד

וכאן למדנו מוסר השכל ראשון. אנחנו רוצים תמיד לקבל גילוי מן השמים מיד. אנחנו רוצים שנקבל מיד את הסיעתא דשמיא. ולא היא.

בצעירותי ממש, כשהייתי בישיבה כבן שש עשרה-שבע עשרה, עמדתי ליד ראש הישיבה שיחיה, והגיע אליו תלמיד אחד ואמר לו, 'כבוד הרב, יש לי שאלה. הרי כתוב (אבות ו, ב) שכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה, והנה אחד כמוני נמצא בישיבה ולומד תורה, ואני לא רואה שאני מתעלה'!

זו היא שאלה מאוד מצויה. ובאמת, בראש ובראשונה צריך לדעת שזו טעות, ואין מציאות כזו שאדם עוסק בתורה ואינו מתעלה. אבל על כל פנים, מה השיב לו הרב? הוא שאל את התלמיד, 'אמור לי, כמה זמן אתה בישיבה'? אמר לו התלמיד, 'שלשה חודשים'. אמר לו הרב, וכי אתה רוצה לראות את העליה שלך כבר בשלשה חודשים?! תאר לך נער שנעשה בן שלש עשרה והתחייב במצוות. מיד ביום הראשון כשהוא בן שלשה עשרה ויום או יומיים הוא מרגיש את זה שעכשיו נעשה מחוייב במצוות?! הוא מרגיש את ההבדל בין היותו בן שתים עשרה ואחד עשרה חודשים, להיותו עכשיו בין שלש עשרה ויום?! את כל ההפרש ואת כל העליה רואים אחרי תקופה ארוכה. פעם הוא היה בן שתים עשרה, ועכשיו הוא בן עשרים. כשעוברת תקופה - נכרים התוצאות.

אברהם אבינו במשך ארבעים וחמש שנה התאמץ וטרח לחקור ולדרוש בדבר האלוקים, עד שהקב"ה התגלה אליו ואישר לו את מה שהשיג בתבונתו שאכן יש מנהיג לבריאה. אברהם אבינו בטוח בצדקתו ויודע שכולם טועים, ואף מוסר על זה נפש וזורקים אותו עבור זה לכבשן האש, אבל הגילוי משמים עדיין לא בא. רק עשרות שנים לאחר מכן הציץ עליו בעל הבירה.

על עובד ה' לא להתחשב במה שיאמרו עליו חבריו

עוד נפקא מינה לנו, וכמו שראינו שאדם מחוייב לומר 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי', שנקיים את דברי השלחן ערוך (אורח חיים סימן א' ס"א) שלא יבוש אדם מפני המלעיגים עליו בעבודת ה', כמו אברהם אבינו שלא חש ולא חת מכל המלגלים עליו וכל החולקים על דרכו. וזו היא תחילת העבודה של מי שרוצה להיות עובד ה' אמיתי, שמחוייב הוא להיות בגדר 'איתן', חזק בדרכו ובאמונתו.

הרבה מצוות והרבה חלקים נכבדים בעבודת ה' אדם משמיט מתחת ידיו מחמת הדאגה ומהחשש 'מה יאמרו', 'מה יגידו', ו'איך יתייחסו'. אדם עושה חשבון, אם אני אתחיל

היום לעשות כך וכך, מה יהיה ומה יאמרו עלי הבריות?! יפגשו אותי במכולת ויאמרו לי, 'פשפש, מה קרה?! נהיית חסיד?! נהיית צדיק?!' והמחשש הזה כבר 'חיל אחז', כולו רועד. **אי** אפשר לתאר כמה אדם מפסיד מחמת הדאגה הזו. אדם רוצה לשנות איזה דבר בבית, רוצה להתקדם בתורה ויראה ורוצה להתקדם בקיום המצוות, אבל חלחלה אוחזת אותו, איך החברה תגיחס לזה ומה יאמרו עליו. 'אם אלבש כיפה', אומר לך מיישהו שמתחזק, 'תהיה רעידת אדמה'. אני צריך אמבולנס צמוד אלי, בשביל כל אלו שיתעלפו כשיראו אותי שהתחלתי ללכת עם כיפה'. ואם אדם רוצה להתחיל לגדל זקן, 'בר מינן, מי יודע מה יהיה ומה יאמרו עלי החברים'...

כמה טוב יהיה אם נזכור את הסיפור על רבי עקיבא. בספר מדרש הגדול (פרשת שמות) מביא הגאון רבי דוד עדני מדרש שלא נמצא לפנינו, על רבי עקיבא ואשתו הצדקת. רבי עקיבא רצה ללכת ללמוד תורה. בן כמה היה?! בן ארבעים שנה. ומה ידע?! לא ידע כלום. אפילו לא את אותיות הא"ף ב"ת. ובחז"ל מובא שלא ידע אפילו לברך את ברכת המזון. הלך רבי עקיבא לתלמוד תורה ואמר למנהל, אדוני הרב, אני רוצה ללמוד תורה. 'טוב', אומר לו המנהל. איפה נשים אותך?! עונה לו רבי עקיבא, 'במכינה א' תשים אותי... כדי שאלמד אותיות'. יכול להיות שרבי עקיבא היה גדול יותר מהרב המלמד את האותיות... אחד מאתנו היה מוכן שישמו אותו בהיותו בן ארבעים שישב וילמד תורה עם ילדים בני שלש?! אפילו אם היו משלמים לו הרבה הוא לא היה מוכן לשבת אתם. מה יש לו לעשות אתם?! מה יש לו לדבר אתם?! הרי הם עדיין באים עם המוצץ והחיתול... שאל רבי עקיבא את אשתו הצדקת, איך אני אתחיל?!

ומה ענתה רחל אשתו של רבי עקיבא?! קח אתך חמור שיש לו בקע על הגב, ואת הבקע הזה תמלא עפר ותצמיח שם צמחים, ולך עמו ברחוב. דבר כזה לא נברא מאז בריאת העולם... אנחנו מכירים עציצים, עציץ נקוב ועציץ שאינו נקוב. אבל חמור עציץ?! זה לא נשמע מעולם... עשה כך רבי עקיבא, והצמיח את העץ על גבו של החמור. ביום הראשון שרבי עקיבא הסתובב עם החמור הזה ברחוב, כולם הוכו בתדהמה. איך גודל עץ על החמור?! זה פלא שלא ראינו מעולם. ביום השני כשהסתובב עם החמור, כבר הסתכלו עליו פחות. וביום השלישי?! כבר ליטפו את החמור... התרגלו אליו.

אתה רואה?! אמרה לו אשתו של רבי עקיבא. אין לך ממה להתפעל. גם אם ביום הראשון יצחקו וילגלו, ביום השני או השלישי כבר יתרגלו וזהו. ולכן כשאדם חושש מ'מה יגידו', ו'מה יאמרו' עליו לזכור את המעשה הזה ולדעת שאחרי זמן קצר אנשים כבר מתרגלים. **אבל** באמת גם אם לא, מה אכפת לך ממה שיאמרו?! אל לך להתפעל ממה שאומרים וממה שחושבים עליך, ולך בדרכו של אברהם אבינו שהיה בטוח בדרכו שכולם טועים

וגם כשלא היה אפילו אחד שהלך אתו, הוא מסר נפש על אמונתו ולא התפעל ולא דאג ממה שחושבים כולם, כיון שהוא ידע שהאמת עד לעצמו. ואברהם אבינו נתן בנו את הכוחות והתעצומות ללכת בדרכו, שנהיה אף אנחנו בגדר 'אברהם העברי' שכולם בעבר אחד והוא בעבר אחר, וגם אנחנו צריכים לעבוד את עבודת ה' ולהתקדם בדרכי העבודה מבלי לשים לב למה שיגידו ומה שיאמרו עלינו.

סוף האמת לנצח

ובפרט, שהכלל בידינו הוא שהאמת מנצחת. פעם באה מאיזה עיר משלחת לרבינו חפץ חיים, ואמרו לו, כבוד הרב, יש לנו בעיה נוראה. בעיר שלנו יש יהודים שפרקו עול והחליטו לעשות שינויים גדולים בהנהגת העיר. הן במה שנוגע לחינוך הבנים, שפתחו בית

ב. ובאמת, כמו שאמרו הקדמונים (הספורנו, והאריך בזה הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל), אנחנו אין לנו כיום את הנסיונות העצומים הללו של אבותינו, אברהם יצחק ויעקב, וכמו שאמר הסבא מקלם 'אנחנו היום נוסעים במסילת הברזל שסללו לנו כבר אברהם יצחק ויעקב'. היום כבר פשוט מי הוא בעל הבירה, וכבר עמדנו כולנו למרגלות הר סיני וראינו כולנו בפנים בפנים בגדר נבואה את ה' יתברך. אין לנו צורך לחקור ולדרוש מי ברא ומי מנהיג את העולם, ואין לנו אלא לפסוע בדרך שסללו לנו אבותינו. ואם באים אנחנו להתקדם ולהתעלות בעבודת ה', הנה אברהם אבינו נתן בנו את הכח והעזו להיות יחידי בעולם, מבלי לשים לב למה שאומרים ומה שעושים אחרים.

ראיתי בספר שבט יהודה שחיבר אחד ממוגורשי ספרד, רבי שלמה אבן ווירגא (לבסוף אף הוא נהרג על קידוש ה', ה"ד), שמביא סיפור מעניין על מלך גוי וחכם - וכמו שאמרו רבותינו (מדרש איכה ב, ט) שעם אמנם שתורה בגויים אל תאמין מכל מקום חכמה בגויים תאמין - ששאל פעם את אחד היועצים שלו, 'תגיד לי, מה פשר התופעה הזו שאני רואה שהיהודים מוסרים את עצמם במיתות קשות ואכזריות לכבוד הבורא יתברך'?

הגויים תמיד ראו איך המוני יהודים עלו על המוקד על קידוש ה', וכמדומני שאז בזמן האנוסים בספרד נשרפו כמאה וחמישים אלף יהודים, ה' יקום דמם, באכזריות בלתי נתפסת. אנחנו כיום נמצאים חמש מאות שנים אחרי זמן האינקוויזיציה, אבל סיפר לי חכם אחד שראה את הכלים שהשתמשו בהם הרשעים כדי לענות את היהודים, 'סנדל ספרדי' או חבית המתנודדת, ורק בשביל להמציא את הכלים האלו צריך שיהיה מח שטני ואכזרי שאין כדוגמתו. ותראו, שעד היום הזה הנחת וההנאה היותר גדולה של האומה הזו היא במלחמות שוורים, כי האכזריות מושרשת בטבעם.

עם כל העינויים האלו, אבותינו מסרו את נפשם ועמדו ביסורים הללו ואף עלו על המוקד חיים, ולא כפרו באמונתם. ולא רק רבנים וחכמים, אלא אפילו נשים שדעתן קלה, על קדושת שמו יתברך קפצו ראשונות. ילדים קטנים העדיפו למסור את נפשם ולא לכפור באל חי. שאל המלך הגוי הזה את היועץ

ספר 'תרבות', כפי שהם קראו לזה, ובית הספר הזה הוא משרפה רוחנית לילדים, כי ילד שלא מתחנך בקטנותו לתורה וליראת שמים אלא גודל על 'תרבות אנשים חטאים', לאן יגיע? והן בעינינו אחרים, הם מנסים לפגוע בכל הקדוש והיקר לנו, והם עושים תעמולה ומשכנעים אנשים להצטרף למה שהם עושים, ונראה שהם מצליחים. מה נעשה?! מה יהיה הסוף?! ההקיצן הקץ על הקהילה שלנו!?

אמר להם החפץ חיים, דעו לכם שהאמת מנצחת. שמעו את זה האנשים, והודעו. וכי הרב התכוון לומר שאותם האנשים ההם, פורקי העול, מנצחים בגלל שהאמת איתם?! אמר להם החפץ חיים, לא הבנתם אותי. הקב"ה אמת, משה אמת ותורתו אמת, ומי שנמצא במחנה הזה סופו שינצח. חכו ותראו. והסוף היה שבאמת יראי ה' נצחו.

אסור לאדם להתפעל מאחרים ועליו ללכת רק עם האמת, וסוף האמת שתנצח. אנחנו בניו של אברהם אבינו שהלך עם האמת, יש לנו מסורת מאבותינו ורבותינו איך צריך להתנהג, יש לנו שלחן ערוך ובדרך הזו נאחז ונלך. לא יעניין אותנו מה שיאמרו ומה שיגידו אחרים, וגם אם לעתים נראה שיד המפקקים ויד פורקי העול על העליונה, יודעים אנו נאמנה לבלי ספק שלבסוף את כולם ישא הרוח. וכבר ראינו את זה בעינינו לא פעם ולא פעמיים

שלו, מה הביאור בזה?! איך אדם מוותר על היצר האנושי שלו לחיות, ומצליח למסור את נפשו על האמונה!?

זו היא שאלה אמיתית. ומה התשובה?! השיב לו היועץ - כך מספר בספר שבט יהודה, אדוני המלך, אני חושב שאני יודע מה התשובה. הסבא של היהודים, הקיז דם בהיותו בן שמונה ימים לכבוד הבורא יתברך. מי הוא זה ואי זה הוא?! יצחק אבינו, שבהיותו בן שמונה ימים מלו אותו. ולא רק שמלו אותו, אלא אף עשו מסיבה לכבוד זה. ולא רק אז עשו את זה, אלא גם בזמנינו. יהיה מי שיהיה, כל אחד מישראל לוקח את התינוק שלו בהיותו רך בן שמונה ימים, ופוצע אותו בידים ובמזיד, מקיים בו מצות ברית מילה. התינוק בוכה ומיילל, אבל אבי הבן מזמין את כולם שיבואו לסעודה, וכולם שמחים וצוחלים, אוכלים ושותים וגם עושים צילומים כמו שנהוג.

מוטבע בהם הטבע הזה, הסביר היועץ למלך, למסור נפש על קדושת שמו יתברך. כבר בהיות התינוק בן שמונה ימים הוא מוסר מדמו לכבוד הבורא, ואם בכך הוא התחנך, יש לך שאלות למה הם מוסרים נפשם על אמונת ה' יתברך!?

הוא שאמרנו. אנחנו היום כבר אחרי אברהם אבינו, והיום אנחנו נוסעים במסילה שהוא סלל עבורנו. הן מצד שכיום האמונה היא דבר פשוט ואין לנו את הנסיון לחקור ולדרוש, והן מצד שהוא זה שטבע בנו את הטבע ואת כוחות הנפש להיות בגדר 'אברהם העברי' ו'איתן האזרחי', לעשות את הנדרש מאתנו מבלי להתחשב במה שאומרים עלינו אחרים.

וכל אחד יכול לספר את זה מנסיונו, שגם אם היתה תקופה שהיה נראה שיד פורקי העול על העליונה והם מתכננים מזימות לפגוע בתורה ובמצוות, אחרי זמן ואחרי תקופה האמת נצחה והכל חזר לתיקונו ולשרשו כמקדם.

אם אתה נמצא במחנה של ה' יתברך, אם אתה נמצא במחנה של בעל הבירה, אין לך לדאוג ממאומה ואין לך מה להתפעל מאף אחד. וזהו מוסר השכל שצריכים אנחנו ללמוד מאברהם אבינו, שאל לנו להתבייש מהמלעיגים עלינו. וכי ממי נתבייש?! מילוד אשה, חרפת בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר?! העיקר אצלנו הם חיי התורה והמצוות, והאמת היא שתנצח.

כוחו של היחיד

ידע אברהם שכל העולם טועים, ממשיך הרמב"ם, וכיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים. עד עכשיו אברהם חישוב מחשבות לעצמו, חקר ודרש. עכשיו, אחרי שבירר אברהם את האמת וידע שכל העולם טועים, הוא לא ישב שאנן לעצמו, אלא התחיל להשיב תשובות לבני עירו והחל לערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת הדרך הזו שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים, וכשהוא מושבר את הצלמים שכולם עובדים הרי הוא מסכן את חייו, ואף על פי כן נכנס בעבי הקורה והתחיל להודיע לעם שאין לעבוד אלא לאלהי עולם ולו ראוי להשתחוות ולנסך. וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא ישעו בהם כל העם. אברהם נאבק בבני עירו ומתווכח עמהם כדי להראות להם שהצדק אתו, והגמרא במסכת עבודה זרה (י"ד ב') אומרת שמסכת עבודה זרה של אברהם ארבע מאות פרקים היו בה, ואמרו המפרשים שאברהם היה לומד כל שיטה של עבודה זרה וכל סגנון של עבודה זרה כדי לסתור אותה ולהראות את האפסיות שבה, וכיון שגבר עליהם בראיותיו וניצח אותם, ביקש המלך להורגו. ונעשה לו נס ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם כולו ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען. וכאן הגענו עכשיו לפרשת לך לך. וכי כשהגיע אברהם לארץ כנען הפסיק ממפעליו?! כיון שהגיע לארץ כנען הוא קורא שנאמר 'ויקרא שם בשם ה' אל עולם', וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלים לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העיקר הגדול הזה, של האמונה, שיש בורא לעולם ויש מנהיג לבירה.

'אחד היה אברהם' אבל ממנו הכל צמח. וגם בזה יש לנו נפקא מינא גדולה, שנדע כמה חשיבותו של כל אחד. יש מי שאומר, 'מאחד מה כבר יכול לצאת'. ולא היא. הנה לך אברהם אבינו שהיה אחד, ותראה מה הכח שלו אשר עד היום אנחנו ניזונים ממנו. ולכן

אם אתה יכול להציל אחד מישראל, ואפילו אם אחד אתה לא יכול להציל, אלא רק למחצה ולשליש ולרביע ממנו - תציל.

גם כשנראה שאחרי התחזקות בעבודת ה' באים צרות ובעיות - אל לנו להתפעל

אברהם אבינו מגיע לארץ כנען, כמו שכתוב בפרשה שלנו. בארץ כנען לא שמעו עליו! ודאי שמעו עליו והכירו אותו, אחרי הנס שנפל לכבשן האש ויצא ממנו חי. יצא שמעו בכל מקום שהוא איש מרדן, שהוא הוגה דעות מיוחדש שסותר את אמונת כולם, שהוא מורד במלכות ושהמלך של אור כשדים רצה להרוג אותו והוא נמלט ממנו. בטח בכנסת של ארץ כנען היה דיון גדול אם להתיר לו להכנס לארץ כנען או לא, והסברא נותנת שנתנו לו רק אישור שהיה של תייר לפי שעה, אבל לא נתנו לו אזרחות מיידית. למה?! כיון שפחדו ממנו ואמרו, בואו ונראה מה יהיה אתו.

אברהם אבינו לא מתפעל. הוא מגיע לשם ובונה מזבח וקורא בשם ה'. עושה תעמולה לכבוד ה' יתברך. ומה קורה אז?! - 'ויהי רעב בארץ'... לכאורה, היה צריך שתהיה הברכה משתלחת במעשה ידיו של אברהם אבינו! והנה אברהם אבינו מגיע לארץ, עושה נפשות לכבוד ה' יתברך, והתוצאה - רעב שלא היה כדוגמתו. כל אחד מתושבי כנען עושה אחד ועוד אחד ואומר, תראה, לפני שבא אותו אחד היה המצב מצויין, היתה לנו אכילה ושתיה. רק הגיע אותו אחד והתחיל לעשות פה תעמולה, ומיד נהיה פה רעב! שמע מינה שהוא אשם!

אין ספק ש"בכנסת" של כנען כבר היתה הצבעת אי אמון... למה אישורו לו לבוא לכאן?! הרי בגלל זה נעשה רעב. צריכים לסלק אותו מכאן! ואף אברהם אבינו לכאורה היה צריך לומר, רבוננו של עולם, מה אתה עושה לי?! הרי אני מוסר נפש בשבילך, מקרב את הבריות לעבודתך, שותל בהם אמונה ומוסר עבור זה את כל חיי, וזה התוצאות שנהיה כאן רעב, ועכשיו עושים נגדי הפגנות ומגרשים אותי מכאן!?

אבל אברהם אבינו לא שואל שאלות. הוא יודע שהכל נסיונות. הוא יודע שהדרך בה הוא צועד היא דרך האמת וכל השאר טועים, ולכן לא מעניין אותו דבר חוץ מזה.

לפעמים יש אחד שמתחיל לחזור בתשובה, ומיד איך שהוא מתחיל לחזור בתשובה פתאום מתרגשים עליו כל מיני בעיות. פתאום מס הכנסה עלה עליו. והוא מתפלא, כל זמן שהייתי שודד, הכל היה בסדר גמור, ועכשיו שנהייתי צדיק התחילו הצרות?!... או שפתאום העסק מתחיל לצלוע, וכיוצא בזה. הוא עלול לומר, אולי זה קורה לי בגלל שהתחלתי להניח תפילין?! אולי זה בגלל שהתחלתי לשמור שבת!?

אבל באמת חביבי, אל תתלה את הבעיות בתפילין ובשבת. עכשיו שאתה בדרך האמת, שנעשית חלק מהמחנה של ה' יתברך, אל לך להתפעל מכלום. הכל זה חלק מתעתועי היצר שמנסה לשבור אותך, הוא מנסה לומר לך, 'עזוב את דרך התורה ותחזור אלי'. הרי אנחנו ידידים כבר ארבעים שנה, היית תלמיד שלי, תלמיד המחכים את רבו... ואיך זה עכשיו אתה מורד בי?! היצר יהפוך את כל העולם כדי שתחזור אליו, והוא יביא לך נסיונות כדי שאולי תשבר. מה מוטל עליך לעשות?! להמשיך בשלך. זה מה שעשה אברהם אבינו. היו לו נסיונות, היו לו הפרעות, הוא מגיע לארץ כנען ונהיה רעב. הוא צריך לרדת למצרים, ערוות הארץ, וכל אחד אחר היה שואל את הקב"ה, רבונו של עולם, הרי הבטחת לי הבטחות כאלו גדולות 'אעשך לגוי גדול', 'אברכה מברכך', 'היה ברכה' - מפתח של ברכות יהיה בידך, 'ונברכו בך כל משפחות האדמה', ואני לא מוצא שום כיסוי לברכות האלו. אדרבה, אני צריך לרדת למצרים ולהחביא את אשתי.

וכשהוא בא למכס המצרי, ספרו רבותינו במדרש תנחומא (פרשת לך לך ס"ה), שואלים אותו המצרים, מה יש לך בארגז?! והוא אומר, מה שתרצו יש לי שם. אמרו לו, מה פירוש?! אמר להם אברהם, מה אתם חושבים שיש כאן בארגז?! אמרו לו, פלפל. אמר להם, אין בעיה, אשלם לכם תעריף מכס על הכנסת פלפל. אמרו לו, לא. אין לך שם פלפל, יש שם אורז. אמר להם, בסדר, אתן לכם תעריף של אורז. אמרו לו, לא. יש לך שם כסף. אמר להם בסדר, אתן לכם תעריף של כסף. אמרו לו, לא יש שם זהב. אמר להם, בסדר, אתן לכם תעריף של זהב. אמרו לו, לא. חבל על כל הפלפול, תפתח את הארגז. אנחנו רוצים לראות מה יש שם. בעל כרחו ושלא בטובתו הוא פותח את הארגז. ומה הם רואים שם?! את אשתו, שרה. כל מצרים האירה מאורה של שרה. 'ויראו אותה שרי פרעה ויביאו אותה אל פרעה'. ומה עם אברהם?! אומרים לו המצרים, תשתוק ותודה על זה שאתה עדיין חי... 'ותוקח האשה בית פרעה'.

מה עושה אברהם?! אחר היה אומר, מחילה, רבונו של עולם, ברשותך אני רוצה לשאול שאלה קטנה. אני מוחל על כל ההבטחות. לא רוצה 'גוי גדול', לא רוצה 'אגדלה שמך', לא רוצה 'היה ברכה', שרוי מחול ומותר. אבל את אשתי אני רוצה! ואברהם?! לא שואל כלום. מדוע?! כיון שהוא מאמין בחי העולמים יתברך. ומי שמאמין לא שואל שאלות ויודע שבורא עולם יודע הרבה יותר טוב ממנו את הטוב לו. האם אברהם ידע שהקב"ה ישלח מלאך שיכה במצרים מכות?! הוא לא ידע. אבל סמך על בורא עולם, וזה מה שהיה. 'וינגע ה' את בית פרעה נגעים גדולים'. הקב"ה דאג ופעל בשביל אברהם.

ג. והיה במכות האלו ענין גדול, לפי שהם היו ההכנה למכות שיבואו על המצרים לאחר מכן. כי זה הכלל בידינו, שכל דבר שהיה בו רושם, אחר כך יכול לבוא ולחול עליו הענין מחדש.

מכל מקום, זה מה שצריכים אנחנו ללמוד מאברהם אבינו. צריכים אנחנו ללכת עם מחנה האמת, עם הקב"ה שחותמו אמת, ועם תורת האמת, ואל לנו להתפעל מכלום. אל לנו להתפעל ממה שאומרים עלינו, ואל לנו להתפעל מכל הנסיונות, מכל ההטעיות ומכל הבלבולים שמביא לנו היצר. גם אם נראה לנו שכל מה שאנחנו עושים לא מצליח, ולהיפך, אנחנו רק נתקלים בבעיות ובקשיים, מכל מקום אנחנו נהיה 'איתן האזרחי', נלך בעוז ובתעצומות בדרך האמת, כמו שעשה אברהם אבינו שהלך בודד נגד כל העולם כולו וממנו זרח האור הגדול האמונה בחי העולמים עד היום הזה, וה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה פרשת לך לך

א. בענין הנפש אשר עשו בחרן

בראשית (י"ב ד'): "וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט, ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו, ואת הנפש אשר עשו בחרן, ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען".

ובתרגום אונקלוס שם תרגם "ואת הנפש אשר עשו בחרן": "וית נפשתא דשעבידו לאוריתא בחרן", וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "וית נפשתא די גיירו בחרן", ובתרגום ירושלמי תרגם: וית נפשתא דגיירין".

ורש"י ז"ל כתב: ואת הנפש אשר עשו בחרן, שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאו, ועיין סנהדרין (צ"ט ב') ובמדרש בראשית רבה (פט"ל ס"ד) ובהגהות הרד"ל שם ובמסורת המדרש וש"נ.

ובתב רבינו בחיי ז"ל: "על דרך המדרש ואת הנפש אלו הגרים שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר האנשים ושרה מגיירת את הנשים, וזהו שאמר אשר עשו ולא אמר אשר עשה. וכן מצינו ביצחק שהיה עושה כן ממה שדרשו [שם פפ"ד ס"ד] וישב יעקב בארץ מגורי אביו מגיורי אביו, ולימדך שהיה יצחק מגייר את האומות. וכן מצינו ביעקב ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם הא למדת שכל האבות הלכו בדרך הזה לבטל עבודה זרה ולפרסם האמונה והיחוד".

וזו לשון רבינו הרמב"ן ז"ל בראשית (ב' ג'): "האלף השלישי המתחיל בהיות אברהם אבינו בן מ"ח שנה, ואז החל לקרוא בשם ה', וצמח צמח צדיק, כי משך רבים לדעת את ה', כמו שדרשו ואת הנפש אשר עשו בחרן" ע"ש, ועיין בפירוש הרלב"ג ז"ל איוב (כ' ד').

ורבינו בחיי ז"ל שמות (י"ח א' בדרשה) כתב: "רפואת הלשון של אברהם אבינו היה סיבה שנכנסו רבים תחת כנפי השכינה והיה להם עץ חיים, וכמו שכתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן" ועוד כתב כן רבינו בחיי ז"ל ויקרא (כ"ג ה') ע"ש.

הרי לנו מבואר באר היטב שבהיות אברהם אבינו ע"ה בחרן, היה הוא ושרה אמו מגיירים רבים מאנשי המקום והחזירום לאל חי כנ"ל.

ובהיותי בזה ראיתי לרבינו הגדול זצ"ל בספר חתם סופר על התורה שם (פרשת לך לך דט"ל ע"א) שכה כתב: "לך לך להנאתך וטובתך שם אגדלה שמך, וצ"ע אפילו לא יגדל שמו וחלילה ירע לו שם בכל הרעות, מכל מקום ההליכה היא הנאתו וטובתו כי כן צויה השי"ת וזה רצונו.

והנה יש לחקור אברהם אבינו ע"ה מסר נפשו והשליכה מנגד, ושיכר צלמי נמרוד ועמד נגדו, ולמה לא עשה כן בארץ כנען שהיתה מלאה גילולים, ואין לך עץ רענן שלא היה תחתיו

עבודה זרה כאומרם במסכת עבודה זרה (מ"ה א'), ולא מצינו ששיבר אליהם, אלא אדרבה השתחוה לבני חת ונכנע להם.

אבל האמת שם באור כשדים לא שמעו לקולו כלל, ולא הועיל בכל תוכחותיו ולא עשה נפש, כמו שעשה בארץ ישראל, ושם לא היה מכיר את ה' כי אם הוא אברהם, על כן השליך נפשו מנגד להפרישם מעבודה זרה כל מה שאפשר, ואם ימיתוהו מה בכך, אבל בארץ ישראל אברהם אבינו קרא בשם ה', ונתגדל שמו יתברך וקבלו ממנו רבבות, ועשה נפשות הרבה, על כן אין לו רשות למסור נפשו להתגרות עם אותם שלא שמעו לו ולא נתגיירו, כי אם ימיתוהו מה יעשו כל אותם תלמידים הסמוכים על תורתו והוראתו וכו', ואין לו רשות להפסיד התלמידים, ונמצא בארץ ישראל על ידי שנתגדל שמו ונאספו אליו הרבה גרים על ידי זה עבד ה' במנוחה והשקט ולא היה צריך להתקוטט עם הרשעים, אלא השומע ישמע והחדל יחדל, ונמצא היה זה להנאתו וטובתו, ודפח".

והיה קשה לי דלכאורה הרי קרא צווח ואומר והנפש אשר עשו בחרן, דגיירם, ואיך נאמר כי "באור כשדים לא שמעו לקולו כלל, ולא הועיל בכל תוכחותיו ולא עשה נפש, ושם לא היה מכיר את ה' כי אם הוא אברהם", וכדכתב רבינו החתם סופר זצ"ל כנ"ל.

אמנם המעיין היטב בדברות קדשו של רבינו החתם סופר ז"ל יראה שהוא מדבר על היות אברהם אבינו ב"אור כשדים", ולא בהיות אברהם אבינו ב"חרן", דהנה נודע שאברהם אבינו היה באור כשדים ואחר כך בהיותו בן שבעים שנה יצא והגיע לחרן, ושהה שם חמש שנים, ואחר כך בא לארץ ישראל, ויש אומרים שאברהם אבינו הגיע לארץ ישראל בהיותו בן שבעים ומשם חזר לחרן ושהה שם חמש שנים ושוב בא לארץ ישראל, ועיין בזה בתוספות ברכות (ז' ב' ד"ה לא) ותוספות שבת (י' ב' ד"ה של), והגהות יעב"ץ שם, ובדברי הרמב"ן שמות (י"ב ב'), ובספר הכתב והקבלה שם, ולבראשית (ט"ו ז'), ובדברי רבינו אליה מזרחי ז"ל בראשית (ר"פ לך לך י"ב ב') ע"ש. **ולפי** זה אכן בהיות אברהם אבינו ב"אור כשדים" לא שמעו לקולו כלל, ורק כשיצא משם בהיותו בן שבעים שנה והלך ל"חרן" שם פעלו דבריו ועשה גייר נפשות, והיינו דכתב רבינו החתם סופר ז"ל וא"ש.

איברא דלכאורה היא מילתא בלא טעמא, שכל אותם עשרות בשנים בהיות אברהם אבינו ע"ה באור כשדים מתווכח עם אנשי מקומו דבריו לא עשו פירות כלל, ורק בצאתו מאור כשדים והגיע לעיר חרן, שם עשו דבריו פירות והם הנפש אשר עשו בחרן, אתמהא.

ותו כל ריהוט לשונו של החתם סופר ז"ל מורה שכל מה שפעל אברהם אבינו וגייר גרים וקרב אלפים ורבבות לעבודת השי"ת הכל היה רק בארץ ישראל עיין בדברי קדשו האמורים לעיל, ואם כנים אנחנו בזה לא יועיל תירוץ דילן שכל דברי החתם סופר ז"ל נאמר רק על זמן היות אברהם אבינו באור כשדים ולא בהיותו בחרן וצ"ב.

ועבשיו מצאתי להדיא בדברות חכמים ז"ל שגם בהיות אברהם אבינו באור כשדים קירב והחזיר בתשובה, והוא במדרש "אברהם אבינו" הנדפס בספר אוצר מדרשים ח"א (דף ה') ומבואר שם שאברהם אבינו בהיותו באור כשדים השיב בתשובה לאותה זקנה: "ומה עשית זאת הזקנה,

לקחה אבן בידה והכתה על ראש הצלם, ואומרת אוי לך ולמי שיעבוד אותך עוד, כי אין בך תועלת ולא למי שיעבוד אותך, ויצאה מביתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואומרת מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו יעבוד לאלקי אברהם, והיתה הזקנה צועקת בכל יום עד שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה עש"ב. [ולומר שזה מעשה הזקנה ולא מעשה אברהם אבינו - ליתא].

עוד ראיתי דברים מפורשים שאברהם אבינו גייר וקרב להשי"ת רבים גם בהיותו עדיין באור כשדים, והוא במדרש רבינו דוד הנגיד נכד הרמב"ם ז"ל (פרשת יתרו דף ע"ה) שכתב: "אברהם אבינו היה מגייר האנשים ושרה מגיירת את הנשים, שכן בשעה ששמעו אותו הנס העצום שאירע לאברהם אבינו ע"ה עם נמרוד הרשע ושהשי"ת הציל אותו מכבשן האש, נצטרפו אליו אנשים רבים והלכו אחרי אמונתו כשפרסם את שם השי"ת בעולם במה שעושה מהנפלאות הגדולות עם הצדיקים, ואז שמעו גויים רבים ובאו ונתגייירו, ונצטרפו להשי"ת, כמו שאירע עם מרדכי הצדיק עם המן הרשע, כמו שכתוב ורבים מעמי הארץ מתגיירים ע"ש,

ובפשוטו היינו אחר הנס דכבשן האש שאירע לו לאברהם אבינו בהיותו באור כשדים, מיד אז נצטרפו אליו אנשים רבים והלכו אחרי אמונתו" ודוק היטב.

ובספר הזהר הקדוש ח"א (דע"ח ע"ב) אמרו: "ואי תימא דתרח כד נפק מאור כשדים בגין לאהדרא בתשובה הוה - לאו הכי, אלא כד נפק לאישתזבא נפק, דהוה כלהו בני ארעיה בעאן למקטליה, דכיון דחזו דאשתזיב אברהם [מהכבשן], הוה אמרי ליה לתרח אנת הוא דהוית מטעי לן באלין פסילין, ומגו דחלא דלהון נפק תרח" ע"ש, ומשמע שאנשי אור כשדים נטשו האלילים וחזרו בתשובה ורצו להרוג את תרח על שהטעאם אחר עבודה זרה, והיינו כדכתב רבינו דוד הנגיד ז"ל וכן"ל, ודוק היטב.

וזו לשון הרמב"ן ז"ל שם (שם פסוק ב'): "אנשי אור כשדים עשו עמו [ר"ל אברהם אבינו] רעות רבות על אמונתו בהקב"ה, והוא ברח מהם ללכת ארצה כנען, ונתעכב בחרן, אמר לו לעזוב גם אלו ולעשות כאשר חשב מתחילה שתהיה עבודתו לו וקריאת בני האדם לשם ה' בארץ הנבחרת, ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגוים ההם, לא כאשר עשו עמו באור כשדים שהיו מבזין ומקללים אותו, ושמו אותו בבור או בכבשן האש, ואמר לו שיכרך מברכיו ואם יחיד מקללו יואר".

ושם (פסוק ח') כתב הרמב"ן ז"ל: "ויקרא בשם ה' פירש אונקלוס שהתפלל שם, כמו קראתי שמך ה' מבור תחתיות, והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה', מודיע אותו ואלהותו לבני אדם, כי באור כשדים היה מלמדם ולא אבו שמוע, ועתה כשבא בארץ הזאת שהובטח בה "ואברכה מברכין", היה למוד ללמד ולפרסם האלהות".

והתבונן יפה בדברי הרמב"ן ז"ל והשוה עם דברות החתם סופר ז"ל האמורים ועם כל מה שהבאתי לעיל, ודוק היטב.

ויש לעיין היטב בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבודה זרה (פ"א סה"א וה"ב) ובדברי הרב המאירי ז"ל בהקדמתו לבית הבחירה למסכת אבות (דף י"ג) ובחיבורי תורת יעקב (סימן ט"ז), ורשמתי למזכרת, ועיין.

ב. בענין כי אנשים אחים אנחנו

בראשית (י"ג ח'): "ואמר אברם אל לוט, אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך, כי אנשים אחים אנחנו".

ופירש רש"י ז"ל: "כי אנשים אחים אנחנו - קרובים, ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים".

והנה מה שכתב רש"י ז"ל "קרובים", נראה שרוצה לומר שהרי לוט הוא בנו של הרן שהיה אחיו של אברהם אבינו, ולוט גם היה אח של שרה אמנו אשת אברהם כמתבאר בספר בראשית (ס"פ י"א), והיינו "קרובים" דקאמר.

אלא שלכאורה יש לדעת מדוע רש"י ז"ל לא פירש כאן כמו שכתב לקמן (כ' י"ב) כשאברהם אמר על שרה: "אחותי בת אבי היא", פירש רש"י: "ואם תאמר בת אחיו היתה - בני בנים הרי הם כבנים, והרי היא בתו של תרח, וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו", ומדברי רש"י כאן מתבאר דכוונת אברהם באומרו ללוט כי אנשים אחים אנחנו היינו משום שלוט היה בן הרן בנו של תרח אבי אברהם, ובני בנים הרי הם כבנים, ונמצא לפי זה שאברהם ולוט כשני אחים, והיינו אנשים אחים אנחנו, ולכאורה זה דלא כדפירש לעיל שקרובים נקראים אחים, ולומר שרש"י ז"ל לעיל כשכתב קרובים נתכוין גם לזה משום דבני בנים הרי הם כבנים, לענ"ד הוא דוחק שאם כן היה לו לרש"י לומר כך בפירוש ובהדיא ולא לסתום ולכתוב קרובים וכמו שכתב כן רש"י גבי אמירת אברהם על שרה אחותי היא, ועיין, ויש לבדוק במפרשי רש"י, וכעת אינם תחת ידי, ורשמתי למזכרת.

ג. בענין רשעות לוט

בראשית (י"ג י"א): "ויבחר לו לוט את כל כנען הירדן, ויסע לוט מקדם, ויפרדו איש מעל אחיו, אברם ישב בארץ כנען, ולוט ישב בערי הכנען ויאהל עד סדם", ופירש רש"י ז"ל: "ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו".

וראיתי במדרש תנחומא הקדום (פרשת וירא סכ"א): "ולוט יושב בשער סדום, ישב כתיב, חמשה דיינים היו בסדום, ולוט רע מכולם, והושיבוהו ביניהם, שכך כתיב ולוט ישב בשער סדום", ולכאורה הוא תימה שלוט היה הרע מכולם.

והנה לוט בתחילה היה הולך עם אברהם ולומד ממנו ומדרכיו, כדאמרו בספר הזהר הקדוש ח"א (דע"ח ע"ב): "וילך אתו לוט, דאתחבר עמיה בגין למילף מעובדוי [דאברהם]", ועוד שם (דק"ה ע"א): "איתחבר לוט בהדיה דאברהם, אף על גב דלא אולף כל עובדוי, אולף למעבד טיבו עם בריין כמה דהוה עביד אברהם" ע"ש, ואחר כך לוט פרש מאברהם ואלהיו, ונתקיים בו הכלל הנורא שלימדנו הגאון הנצי"ב ז"ל בספרו היקר העמק דבר בראשית (ו' ד'): "כלל גדול מי שיש לו יתרון דעת ומעלה גבוהה - כשהוא מאבד צורתו זו, אזי נעשה גרוע מהפחות ממנו, כמו שביארנו בויקרא (י"א מ"ד) דישאל האוכל דברים האסורים מצד התורה, נעשה מזוהם יותר מגוי

האוכל בהיתר ובא גם לאכול שקצים ורמשים", ולכן נהיה לוט הדיין הרע מכל דייני סדום, וכדאסברה ניהלן הגאון נצי"ב ז"ל כנ"ל, ופעמים רבות הגאון נצי"ב ז"ל חוזר על יסוד גדול זה כמו שתראה בהעמק דבר בראשית שם (ל"ח ז'), ושמות (י"ג י"ג), וויקרא (י"א מ"ד, כ"ה מ"ז), ובמדבר (כ"א כ', וכ"ט ט'), ודברים (ל"ב ט"ו) ועוד.

והדברים ארוכים במאמרי חז"ל על גנותו של לוט כנודע עיין מסכת נזיר (כ"ג ב'), והוריות (י"ב), ולוט לקח אשה מאנשי סדום הרעים והחטאים כמפורש בתרגום המיוחס ליונתן בראשית (י"ט כ"ו) והיא שהלשינה על המלאכים, כמפורש במדרש אגדה בראשית (י"ט ל"ב) ע"ש, ובמדרש בראשית רבה (פנ"א ס"ט): "אמר רב נחמן בר חנין כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות - סוף שמאכילין אותו מבשרו, רבי יודן דמן גלוי ורבי שמואל בר נחמן תרויהון אמרי משום רבי אליהו עיני, אין אנחנו יודעים אם לוט נתאוו לבנותיו אם בנותיו נתאוו לו, מן מה דכתיב לתאוו יבקש נפרד הוי לוט נתאוו לבנותיו ובנותיו לא נתאוו לו" ע"ש, וכזאת כתבו התוספות במסכת נזיר הנ"ל ע"ש.

ובמדרש אגדת בראשית (פרק כ"ה): "כל הדברים הללו היה עושה כדי שילך למערה לעסוק בעריות. שנאמר ויעל לוט וגו' ותאמר הבכירה וגו', ומתחילה כשהיה עם אברהם היה מתאוו לזנות כשאמר לו אברהם אל נא תהי מריבה ביני וגו'. הפרד נא וגו', מיד וישא לוט את עיניו וגו' אין וישא אלא שנתאוו לזנות, שנאמר ותשא אשת אדוניו וגו', וירא את כל ככר וגו' כי בעד אשה זונה עד ככר לחם, כי כלה משקה ותשקין וגו' שמתחילה היה מתאוו לזנות, לפיכך אמר אברהם הפרד נא מעלי וגו'.

ובספר כלי יקר בראשית (י"ג ז') כתב: "לוט ונתישב אצל אנשי סדום שאינן מקפידין על הגזל, לפיכך סמך לומר ואנשי סדום רעים וחטאים, להורות שבעבור שהיו חטאים בממונם ולא הקפידו על הגזל נתישב לוט אצלם, וכן פירש בתורת חיים סנהדרין (ק"ח א') עיין שם.

ואכן בס"ד כבר יסדנו בחיבורי במקומות הרבה דגול ועריות בני חדא ביקתא ניהו, ומשייך שייכי אהדדי ומאן דעביד הא עביד הא וככתוב בספר תהלים נ' י"ח): "אם ראיתי גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך", ולפי שעה עיין מה שכתבתי בענין זה "גזל ועריות" בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (סימן ה' דף ס'), ובחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' דף רנ"ה), ובחיבורי שם בצלאל (סימן י"ט), ובחיבורי תרנן לשוני (סימן ל"ה), ובחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן ח'), ובחיבורי הדר יעקב ח"ה (ס"ס ל"ז), ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ל"ב), וצרף לכאן ונתבאר היטב בקונטרס מיוחד, השי"ת ברחמי המרובים יהיה בעזרי להוציא בקרוב כל חידו"ת אכ"ר.

ואמרו בספר הזהר הקדוש ח"א (דפ"ד ע"א): "אמר רבי שמעון, תא חזי מה כתיב ויהי ריב בין רעי מקנה אברם, רב כתיב חסר יו"ד, דבעא לוט למהדר לפולחנא נוכראה דפלחי יתבי ארעא, וסופיה דקרא אוכח דכתיב והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ומגלן דלוט אהדר לסרחניה לפולחנא נוכראה, דכתיב ויסע לוט מקדם, מאי מקדם, מקדמונו של עולם, כתיב הכא ויסע לוט מקדם, וכתיב ויהי בנסעם מקדם, מה להלן נטילו מקדמונו של עולם, אוף הכא כן. כיון דידע אברהם דלוט להכי נטי לביה, מיד ויאמר אברם אל לוט וגו' הפרד נא מעלי, לית אנת כדאי

לאתחברא בהדאי, כדין אתפרש אברהם מניה, ולא בעא למיהך ולאתחברא עמיה, וכו', ועל דא לא בעא אברהם למיהך בהדיה דלוט, ועם כל דא לא בעא לוט למהדר מסורחניה, אלא ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן, ויסע לוט מקדם, אתנטיל מן קדמאה דעלמא, ולא בעא לאתדבקא במהימנותא שלימתא כאברהם, אברם ישב בארץ כנען, לאתדבקא באתרא דמהימנותא, ולמנדע חכמתא לאתדבקא במאריה, ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום, עם אינון חייבין דעלמא דנפקן מגו מהימנותא, דכתיב ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד, כל חד אתפרש לארחיה כדקא יאות" ע"ש. ושם (דק"א ע"א): "עובדוי דלוט לא הוו כשרן כדקא יאות" וע"ש.

ולאור כל האמור הייתי תמה אחר שכל כך העידו רז"ל על רשעותו של לוט, האיך זה שממנו יצאה רות המואביה אמה של מלכות דוד ושלמה וכו', וממנה בא מלך המשיח, והיה תימה אצלי, ועכשיו מצאתי דבר נפלא בספר שפת אמת (פרשת לך לך שנת תרל"ז) שכה כתב: "הטעם שזכה לוט להיות עם אברהם אבינו ע"ה, וגם הוא גופא שזכה לצאת ממנו דוד ומשיח נראה כי זה היה בזכות הרן אביו אף שלא היה מסירות נפש בשלימות ולכן נשרף אף על פי כן שריפתו היתה בכלל קידוש השם ונשרף בעבור השי"ת, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, לכן זכה לכל זה". והשתא לפי זה אתי שפיר שאכן לא היה זה מכוחו וזכותו של לוט שיצאו ממנו דוד ומלך המשיח, אלא מכוחו של אביו הרן שמסר נפשו על קידוש השם ודוק.

ד. בענין ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד

בראשית (י"ג י"ג): ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד, ובתרגום אונקלוס: ואנשין דסדום בישין בממונהון וחיבין בגויתהון קדם ה' לחדא, ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "ואינשין דסדום בישין בממונהון דין לדין, וחיבין בגופהון בגילוי ערייתא ושדיות אדם זכאי, ופלחן פולחנא נוכראה, ומרדין לשמא דה' לחדא".

ורש"י ז"ל פירש: "רעים, בגופם: וחטאים, בממונם: לה' מאד, יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו", וכך אמרו בסנהדרין (ק"ט ב') עיין שם. [ויש להתיישב מדוע אונקלוס והמיוחס ליונתן פירשו איפכא שרען בממונם, ועיין].

סנהדרין (ק"ז סע"ב): "אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד, רעים בעולם הזה וחטאים לעולם הבא אבל עומדין בדין, רבי נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין, שנאמר על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים, על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול, וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום".

ומבואר שרז"ל קשרו אנשי דור המבול עם אנשי סדום, ובוזה אני מבין מדוע יש כל כך הרבה דמיונות בין אנשי דור המבול לאנשי סדום, וכיון שכבר מצאתי שקדמני בזה הגאון המובהק ז"ל בספר היקר תורת חיים על מסכת סנהדרין הנני להביא דברי קדשו בזה.

וזו לשונו בתורת חיים שם: "רבי נחמיה מפרש סיפא דקרא נמי בדור המבול, וקשה דקאמר וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום, מה ענין אנשי סדום לאנשי דור המבול דאסמכניהו קרא להדדי.

ונראה משום דתרווייהו דמיין להדדי בכמה מילי, כשם שדור המבול לא נתגאו אלא בשביל רוב טובה שהשפיע להן הקב"ה כדאמר בסמוך, כך אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל רוב טובה שהשפיע להן הקב"ה כדנתי לקמן, וכשם שדור המבול קלקלו ברבה שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם כדאמר בתלמוד, כך אנשי סדום קלקלו ברבה שנאמר ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה. וכי היכי דדור המבול היו גוזלין זה את זה פחות פחות משה פרוטה בכדי שלא יכול להוציאו ממנו, בדין כדאיתא בבראשית רבה (פ"ה ס"א) אמר רבי חנינא כך היו אנשי דור המבול עושין היה אחד מהן מוציא קופתו מלאה תורמוסים היה זה בא ונטל פחות משה פרוטה, וזה בא ונטל פחות משה פרוטה עד מקום שאינו יכול להוציאו ממנו בדין כו', כך עשו נמי אנשי סדום כדאיתא לקמן דהוה שדי תומי או שמכי אתי כל חד וחד שקול חדא אמר ליה אנא חדא שקלי ולפי שגוי נהרג אפילו על פחות משה פרוטה כדאיתא בסנהדרין (נ"ט א') והמוכר לא הוה אפשר ליה לתבוע את כל החוטפים וגם הדיינין לא היו נזקקין לדון על כך נמצא שהיה חסר מכאן ומכאן לכך נענשו.

ובשם שדור המבול חטאו בעריות וגזל כך אנשי סדום כדאמר לקמן אנשי סדום רעים וחטאים רעים בגופם דהיינו עריות וחטאים בממונם דהיינו גזל, ועונשם נמי שוה היה כדאיתא במדרש רבה פ' וירא שמענו בדור המבול שנידונו במים, והסדומיים שנידונו באש, מניין ליתן האמור של זה בזה ת"ל רבה רבה לגזירה שוה. ובסדום כתיב גפרית ואש וכן בדור המבול דכתיב עצי גופר על שם גפרית שנמחו בו ובשניהם נענשו כולן אפילו יונקי שדים ולכך פירש"י ז"ל בפרשת וירא גבי סדום דלא בקש אברהם על פחות מעשרה אמר דור המבול שמנה היו נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם וכן איתא במדרש רבה משום דדמיין להדדי כדפירשית ולהכי אסמכינהו קרא" עכ"ל.

ואני עני מצאתי בס"ד במדרש זוטא שיר השירים (פרשה א') שכן אמרו רז"ל להדיא: "אילו היו בני דור המבול ואנשי סדום עושים צדקה לא היו אבודים, וכן מפורש על סדום אף על פי שהיו בידם כל העבירות לא נחתם גזר דינם אלא על שלא רצו לתן צדקה, שנאמר גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקאל ט"ז י"ט), ומניין לאנשי דור המבול כסדום, בסדום הוא אומר זעקת סדום ועמורה כי רבה (בראשית י"ח כ') ובאנשי דור המבול כתיב כי רבה רעת האדם בארץ (שם ו' ה'), ומה סדום יד עני ואביון לא החזיקה, אף אנשי דור המבול כן, ולא הכירו מי שבראם ולא רצו לעשות צדקה לפיכך אבדו מן העולם שכן אליהוא אומר מבלי משים לנצח יאבדו (איוב ד' כ') ודוק היטב.

ומבואר שעוונות אנשי סדום הייו כעוונות דור המבול, אלו ואלו נתגאו ברוב עושרם, ואלו ואלו קלקלו ברבה, אלו ואלו גזלו זה את זה פחות משה פרוטה, אלו ואלו חטאו בגזל, ואלו ואלו חטאו בעריות, ואלו ואלו לא עשו צדקה, ובעי טעמא.

וחושבני להסביר בס"ד עם מה דנקטינן וקבלנו דבעבירה שאדם נמשך אליה הרבה - הוי אומר שזו העבירה שנשכח בה בגלגול הקודם ולכך נמשך אליה, וכדכתב הגאון לבושי שרד ז"ל בספרו ערבי נחל (פרשת שלח דרוש ג') "ואמר יפשפש במעשיו, רוצה לומר על פי דברי האר"י ז"ל ובספר של"ה לבאר מה שאמרו רז"ל שבת (ק"ט ב') במה הוה זהיר במצוה זו טפי, כי החכם

ישכיל כנפשו המצוה אשר חסר לו שבעבורה נתגלגל, וכן העבירה שעבר בגלגול ראשון יצרו חזק לה וצריך להתחזק, ולזה אמר יפשפש במעשיו הראשונים כדי שיתקנם ולא יצטרך עוד להתגלגל, ועוד לו בספרו מגילת סתרים (פרשת שופטים) ע"ש, ורבינו הכהן הגדול זצ"ל בספרו היקר מרפא לשון (עמוד התשובה דנ"ב ע"ב) כתב: "מה שיצר הרע מתגבר עליו ביותר - ידע כי הוא בא אל העולם לתקן זאת אשר עיוות בפעם הראשונה בגלגול", וכן הביאו שכתב: "אמרו המקובלים שיש הבחנה לבחון ולדעת האדם על איזה עבירה נתגלגל, במשמש במעשיו על איזה עבירה חשקו יותר מכל שאר עריות ועבירות, וכידוע הוא שהיה קודם זה הפעם גם כן בעולם הזה והיה משסה בעצמו היצר הרע באותה העבירה ונתגלגל לתקן אותו החטא, ואותו כח הטומאה נתחזקה בקרבו וקנתה שביתה אצלו, ועדין מלפפתו ומבקשת לימודו הראשון, וזה פירוש "העושה עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר" כי אין לו מנוחה מגרוי היצר הרע, וכן לענין הטובה אמרו, אבן במאי הוה זהיר טפ"י, ועיין לרבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאורו לספר יונה (ד' ג') ובספר אבן שלמה ובהערות שם.

והנה רבינו האר"י ז"ל גילה לנו מסוד ה' ליראיו כי אנשי דור המבול חזרו בגלגול באנשי סדום כמפורש בשער הפסוקים (פרשת שמות) עש"ב, והיינו טעמא דאנשי סדום נכשלו וחטאו ונמשכו באותם העונות ממש שנכשלו אנשי דור המבול, וכנ"ל, אחר שאנשי דור המבול חזרו בגלגול באנשי סדום ודוק היטב.

ורבינו הרמח"ל ז"ל בביאוריו לספר איוב שבספר אוצרות רמח"ל (דף קפ"ד) כתב בזה דברים נוראים ואיומים: "כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ימציאנו (איוב ל"ד י"א). כי בדרך שאדם הולך בעולם הזה - בה הולך לאחר מיתתו. ואותו העון שעשה בעולם הזה בבחירתו, ואז הוא לו לעונג, אותו העון עצמו מתמיד ועושה בגיהנם, אבל בעל כרחו שלא בטובתו. וזה הוא הצער היותר גדול שיכול להיות לו. ולפי שמשון הלך אחר עיניו, היה ראוי שיעשה כן גם אחר מיתתו בעל כרחו, והקב"ה ריחם עליו ונתן לו העונש הזה בעולם הזה כדי לתת לו מנוחה לעולם הבא, והוא מה שאמרו רז"ל, "ויהי טוחן בבית האסורים", מלמד שכל אחד ואחד הביא לו אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר ממנו. וענין זה אומרו הפסוק בהדיא, "ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו", כי מי שגונב וגוזל בחייו גם במותו יגזול, אלא שבחייו גזול מעות או ממון להנאתו, ושם יגזול, אם בגיהנם של אש - אש, ואם בגיהנם של שלג - שלג. וזה אליו לצער גדול ולכפרת עונותיו" עכ"ל, והדברים נוראים, רח"ל ורח"ל.

ה. בענין ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד

תשנ"ז.

בראשית (י"ג י"ג): "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד".

ופירש רש"י ז"ל: "רעים בגופם, וחטאים בממונם", ועיין סנהדרין (ק"ט א'), ותרגום אונקלוס שם ובמיוחס ליונתן בן עוזיאל, וברא"ם ובגור אריה והעמק דבר ודוק.

וראה נא ראה דתיבות הפסוק "ואנשי סדום רעים וחטאים להויה מאוד", עולה בגימטריא כדרשתם: "רשעים בגופם וגם בממונם" ודוק היטב.

ורבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם כה כתב: "וחטאים. ארבע במסורה. הכא רעים וחטאים. ואידך ושביר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי ה' יכלו, וחטאים אליך ישובו, וחטאים בעדת צדיקים, פירוש רעים וחטאים על כן פושעים וחטאים יחדו יכלו. אבל אם יעשו תשובה, כדכתיב וחטאים אליך ישובו. יהיו בעדת צדיקים, כדכתב וחטאים בעדת צדיקים".

והגאון האדר"ת ז"ל בספרו על בעל הטורים הנקרא בשם עטרות אד"ר (שם דף כ') כה כתב: "יש לבאר יותר על פי דברי רבי אלעזר בן עזריה במסכת יומא (פ"ו ב') עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר ולא שבין אדם לחבירו ע"ש, וביארו המפרשים דעבירות שבין אדם לחבירו מעכבים שלא יתכפר לו אפילו של בין אדם למקום ע"ש.

ואם כן אתי שפיר לפי מה שדרשו חז"ל רעים בממונם וחטאים בגופם להיפוך, אם כן אף בין אדם למקום היו חטאים על כן לא מהני להו תשובה, ולזאת יחדיו על כרחין יכלו, אבל אם חטאים לבד, אז אליך ישובו ויקיים וחטאים בעדת צדיקים". ודפח"ח.

וכבר ידוע שזו שיטת הרי"ף הוא הרב המוסמך הגאון רבי יאשיה פינטו ז"ל בספרו על העין יעקב, ושמך האמיתי מאור עינים, יומא (שם סימן פ"ב) דמה שיום הכיפורים מכפר על עבירות שבין אדם למקום, היינו דוקא כשעשה תשובה על עבירות שבין אדם לחבירו, אבל אם לא חזר ושב בתשובה על עבירות שבין אדם לחבירו - אף עבירות שבין אדם למקום לא נתכפרו לו.

מכל מקום תמוה שהגאון האדר"ת ז"ל קבל בשתיקה הקדמה זו של הרי"ף ז"ל, והרי היא נדחתה מרוב ככל רבותינו גאוני בתראי ז"ל, ורבו גם רבו רבותינו החולקים על הרי"ף ז"ל בזה ודחו דבריו, ועיין מה שהארכנו בזה בס"ד בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן א') וצרף לכאן. [ונשמט משם שגם הגאון הגדול אביר העיון מהר"ם נ' חביב ז"ל בספרו תוספת יום הכיפורים יומא (פ"ה ב') סד"ה דרש דל"ח ע"ב] אחר שהביא דברי הרי"ף דלעיל כתב עליו "ואין דבריו מחוורין", ועיין בדברינו שם וצרף לכאן, ובספר דברי מנחם או"ח (סימן תר"ו הגה"ט אות ב') ציין בזה לספר אשר הנחלים (דני"ו ע"ג) ואינו תחת ידי, ועיין בזה בספר היקר משיב נפש על הלכות תשובה (פ"ב ה"ט אות מ"ה) ע"ש, ולפי הנראה לא ידע דספר מאור עינים הוא הוא הרי"ף על עין יעקב ע"ש].

ול' יש לפרש בס"ד דברי רבותינו חכמי המסורה ז"ל עם יסוד נפלא שלימדנו הגאון מבי"ט ז"ל בספרו המופלא בית אלהים (שער התשובה פרק י"ד דמ"א ע"א) שעמד שם בהבדלים שבין תשובה של עם ישראל, לתשובה דאומות העולם, וכה כתב: "עוד נבדלה תשובת ישראל מתשובת אומות העולם, כי תשובת הרבים מישראל מועילה לפרטיים מהם שאינם שבים, וזכות הרבים תעמוד להם שלא יספו בעונם בעולם הזה, עד אשר יתנו אל ליבם לחזור, כדי שלא יענשו בעולם הבא, מה שאין כן באומות העולם, כי אין התשובה מועילה כי אם לשבים והלואי תועיל להם, ולא תועיל לפרטיים שבהם שאינם שבים.

ובמו שאמרו רז"ל על ולקחתם לכם ביום הראשון שהוא ראשון לחשבון עונות אחר התשובה והכפרה של יום הכיפורים, והארבעה מינים כנגד ארבע כיתות שבישראל, תורה ומצות,

תורה בלא מצות, מצוה בלא תורה, לא זו ולא זו, אמר הקב"ה יקחו ארבעה מינים אלו כנגד כולם ויעשו כולם אגודה אחת, והם מכפרים אלו על אלו, וכן שבחו ז"ל התפילה שיש בה מפושעי ישראל כחלבנה שהיתה נכללת עם סממני הקטורת עם היות ריחה רע.

וזוהו לישראל שנצטוו בכל זה, ולא לאומות העולם, וכן מצינו באנשי נינוה שכתוב בהם (ספר יונה פרק ג') וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם, כי לא מספיקה תשובת הרוב ולא תשובת הגדולים, אלא גם הקטנים נצטערו, אף הבהמות כדכתיב (שם) הבקר והצאן אל יטעמו" עכל"ק.

ולפי זה כך ביאור דברי המסורה: רעים וחטאים, ואידך ושבר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי ה' יכלו, [פירוש כל עוד אין ישראל עושים תשובה, אבל כאשר] וחטאים בעדת צדיקים, וחטאים אליך ישובו, פירוש חטאים אליך ישובו על ידי שישראל יעשו תשובה וחטאים "ב"עדת צדיקים, פירוש "על ידי" צדיקים, וכבר מצינו ב' והכוונה על ידי, וכמו שכתב הגאון הנצי"ב ז"ל העמק דבר שמות (כ' ג') שהביא דברי הרמב"ם ז"ל שפירש לא תענה ברעך שהכוונה "על ידי" רעך ע"ש, וכן כתב במצודת ציון תהלים (ס"ט ז') שיש ב' והכוונה על ידי ע"ש, והיינו כדברי הגאון מבי"ט ז"ל: "כי תשובת הרבים מישראל מועילה לפרטיים מהם שאינם שבים, וזכות הרבים תעמוד להם שלא יספו בעונם בעולם הזה, עד אשר יתנו אל ליבם לחזור" ודוק.

וביסוד שיסד הגאון מבי"ט ז"ל שפועל הרבים פועל גם לטובת הפרטים אשר לא הכשירו מעשיהם, כנ"ל, השווה לדברות קדשו של הרמח"ל ז"ל בספר תורה דיליה מסילת ישרים (ס"פ י"ג): "השרידים אשר בעם החפצים לזכות לקרבתו יתברך, ולזכות בזכותם לכל שאר ההמון הנתלה בם, להם מגיע לקיים משנת חסידים אשר לא יוכלו לקיים האחרים, הם סדרי הפרישות האלה כי בזה בחר ה', שכיון שאי אפשר לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת, כי יש בעם מדרגות מדרגות איש לפי שכלו, הנה לפחות, יחידי סגולה ימצאו אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה, ועל ידי המוכנים יזכו גם הבלתי מוכנים, אל אהבתו יתברך והשראת שכינתו. וכענין שדרשו ז"ל בארבעה מינים שבלולב יבואו אלה ויכפרו על אלה", ועוד עיין במסילת ישרים שם (ס"פ י"ט) ואכמ"ל.

ועם יסוד זה של הגאון מבי"ט ז"ל יובנו היטב דברות רז"ל בספר זהר חדש (פרשת נח מדרש הנעלם דכ"ב ע"ב) במה שכתוב שם: "רואים דרך התשובה פתוחה לפניהם שפתחו להם האחרים" עיין שם ותבין.

ועיין בדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן י"א אות ה' וסוף אות ז') ומה שכתבתי בס"ד לבאר בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן כ' אות ז') וצ"ל לכאן.

מערכות

חלצתו חמה

נדרים (מ"א א'): "אמר שמואל אין מבקרין את החולה, אלא למי שחלצתו חמה. לאפוקי מאי, לאפוקי הא דתניא רבי יוסי בן פרטא אומר משום רבי אליעזר, אין מבקרין לא חולי מעיים, ולא חולי העין, ולא מחושי הראש".

ובתוספות שם פירשו: "שחלצתו חמה, שהחזיק חמימותו, ועדיין הוא חולה", והר"ן ז"ל פירש: "שלבשתו חמה, כאדם המזדיין שעל ידי כלי זין שחלצתו חמה. פירש הר"ן ז"ל שלבשתו חמה, כאדם המזדיין שעל ידי כלי זין שחלצתו חמה, והנה המפרש חלצתו לבשתו יותר נכון להביא לזה דמיון מלשון והלבש אותך מחלצות [זכריה ג' ד'], וכן ויקח את חליצותם [שופטים י"ד י"ט], שהוא רוצה לומר מלבוש.

מיהו נ"ל בס"ד לפרש חלצתו חמה, לשון שלפה, כמו וחלצה נעלו [דברים כ"ה ט'], ונקטי לשון נקיה על דרך שאומרים סגי נהור, דאין רוצים לומר לבשתו אלא אומרים חלצתו, שהוא רוצה לומר שלפתו לטובה" עכ"ל.

ונעלם ממני ולא ידעתי מדוע לא הביא דברי רש"י ז"ל שבהרבה מקומות אכן מפרש חלצתו חמה, דהיינו שיצאה ונשלפה ממנו, כההיא ברכות (ל"ד ב'): "חלצתו חמה, שלפתו, ניטלה מגופו החמה, הוא החולי הקודחו, חלצתו לשון חלץ מהם", ורש"י שבת (קל"ז א'): "חלצתו חמה, נשלף ממנו החולי ויצא מגופו", ורש"י יבמות (ע"א א'): חלצתו חמה, שהיה חולה ונתרפא ונתחלצה ונשתלפה ממנו חמה", וכן שם (ע"ב ד"ה אי נימא) עיין שם.

ובפירוש תפארת ישראל על המשניות מסכת שבת (פ"ט מ"ה אות מ"ז) כתב: "בחלצתו חמה רצונו לומר שהוחלה בחמימות, ולשון חלצתו נ"ל דרוצה לומר תקפתו חמה, כמו חלוצי צבא", ולא הביא דברי רש"י על אתר שפירש איפכא כנ"ל.

ובעניותי יש לי להעיר שהר"ן ז"ל כאן פירש חלצתו חמה דהיינו שלבשתו חמה, ואילו בביאורו על הלכות הרי"ף שבת (פ"ט דנ"ה סע"א) פירש: "אמר שמואל חלצתו חמה, שנשלף ממנו החולי ויצא מגופו", וה להפך מפירושו כאן.

אבל לא קשיא מידי, כנודע מדרכי הר"ן ז"ל, דבשבת הר"ן ז"ל העתיק דברי רש"י שם שפירש כן, ועיין לקמיה, אבל אין זו דעת הר"ן גופיה ז"ל, ואיהו פירשה בנדרים הנ"ל, וזו לשון רבינו הגדול ז"ל בשו"ת חתם סופר או"ח (סימן קנ"א): "מה שנתקשה בסתירת הר"ן שכתב בביצה כרש"י, אין זה קושיא לידוע דרך הר"ן, שלעולם תחילת דבריו בכל הסוגיות, מעתיק לשון רש"י בסתם אות באות, ולא דסבירא ליה כוותיה כלל, והשוגה בזה מקשה סתירת הר"ן כמה פעמים", והארכתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי מנוחת שלום חי"ב (סימן פ"ח דף רס"ט) עש"ב, ובמקומו נתבאר בקונטרס מיוחד בס"ד.

חיזוק עצמות. וכאן חלצתו חמה לבשתו חמה. וכן קח לך את חליצתו, חלוצים לפני אחיכם, מזורזין ולבושין כלי מלחמה. מיהו חלצתו חמה דשבת פרק רבי אליעזר דמילה הוא על דין חליצה חליץ מהם. הרא"ם ז"ל. [ולפי דרכו מיושבת גם הסתירה שבדברי הר"ן כנ"ל ודוק].

ועיין בחיבורי זרע חיים (סימן כ"ט אות ה') שבס"ד ביארנו בטוב טעם דברי סוגיית התלמוד ודברי רבותינו הראשונים ז"ל כאן, עיין שם וצרף לכאן.

ועיינתי בשיטה מקובצת נדרים שם וכה כתב: "שחלצתו חמה שנתרפא מאישתא צמירתא שקורין בלע"ז קאלטא"ל, לאפוקי מאיזה חולין בא [שאין מבקין אותו לפני שנתרפא אלא] לאחר שנתרפא. מצאתי. ואינו נראה. אמנם לשון חלצתו חמה הכריחו לפרש כן.

וקשיא לי והלא ביקור הוא כדי להקל החולה מחליו, ואם נתרפא למה צריך ביקור, אלא על דין ועצמותיך יחליץ וכדאמר רבה ביבמות (ק"ב ב') דזה וזה משמע, זרוזי גרמי

חמש טבעות

כאילים. שמיא זמרו. הגידו שמים צדקו. ישמחו השמים ותגל הארץ. כד אריס קיריס. כשאירס האדון בתלמוד בבלי. קירי. אדון. לברתיה דיעקב. תלה השבטים ביעקב. במיפקה לחירין. בצאתה לחירות. ממצרים. ונתן לה את התורה. היא כתובת החתן. וכלה.

באצבעתה ייב לה. חמש טבעות על חמש אצבעותיה ביד הימנית כדי

לארסה ולקדשה לו בהם. והם חמשה חומשי תורה. ולמה בימינה. משום שנ' מימינו אש דת למו. הנהירו. של צהר. אור. מתרגם נהורא. ותורה נקראת אור. שנ' ותורה אור. ארבע טבעין דבהירו. לשון בהיר הוא בשחקים. היו מנומרות כארבע גוונים של טבעות. ומפרש ואזיל מה הן הטבעות האילו ומה הן גווניהן".

לישנא אחרינא, באצבעתה ייב לה חמש עיזקן דנהירו. באצבעותיה נתן המארס חמש טבעות מצהיבות ומאירות יפה. כך הדוגמא, ויסודן הן חמשה חומשי תורה שהכל כלול בו הלכה ומשנה. כטבעת זו שמקיף האצבע סביב. טבעת. מתרגם עיזקא. ועל כל עיזקא ועיזקא

כתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה ויקרא ("ב ב'): "מבחר התבואה היא החיטה, כן ישראל היו מבחר האומות, שקבלו חמשה חומשי תורה שהיא מבחר התורות. ועל זה אמרו במדרש משל למלך שקידש אשתו בחמש טבעות, שנאמר וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, וארשתוך לי באמונה וידעת את ה'".

וראיתי לרב המהדיר בהערותיו שם (הערה י"ט) שכתב: "לא מצאתי משל זה".

ובס"ד ראיתי שמקור הדברים נמצא בפיוט קדמון מאוד, הובא במחזור ויטרי (סימן ש"ב): "ארעא רקדא, שמיא זמרו, כד אריס, קיריס לברתיה דיעקב. במיפקה לחירו: באצבעתה ייב לה חמש עיזקן דנהירו, ועל כל עיזקא ועיזקא ארבע טבעין דבהירו: גבילן בצדקא, חתימן בדינא, נקישן בחסדא, טביעו בחיסנא", וכו' עיין שם באריכות.

וביאור הדברים נמצא בהרחבה שם במחזור ויטרי (סימן רפ"ז) ואביא קצת מדברי קדשו: "ארעא רקדא, כעין ההרים רקדו

לכנסת ישראל, להיות כבוד השי"ת לעדי הקדושה עליה ולהזכירה בכל מעשיה, כי השי"ת יחד אותה מכל העמים.

ולפי שהתורה כוללת כל המידות הטובות שהם קודמות בזמן לידיעת האמונה, ואשר הם סיבות חזקות לקיומה, והמידות הטובות נכללות בצדק ומשפט וחסד ורחמים, (הושע ב' כ"א) אמר במשל הנזכר שכל טבעת וטבעת היא מארבעה פרקים, ויצא להם זה מפסוק הנ"ל עיין שם שהאריך.

עוד ראיתי בספר דרשות רבינו יהושע אבן שועייב ז"ל (פרשת במדבר דנ"ח ע"ד): "כתוב בספר הושע (ב' כ"א) "וארשתך לי לעולם וארשתך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, וארשתך לי באמונה וידעת את ה'".

אמר שלשה אירוסין עם חמישה טבעות, ואמרו ז"ל כל טבעת מארבעה פרקים, השלשה אירוסין רמז שלשת אבות, שתחזור לנו זכות אבות, כי מזמן הושע תמה זכות אבות כאומרם בשבת (נ"ה א'), וענין חמישה טבעות רמז לחמישה אור הנזכרים בבראשית (א', ג' ד, ו' ח), ולחמישה חומשי תורה, וארבעה פרקים רומז למרכבה שהן ארבע חיות הקודש וארבעה דגלים עליונים ותחתונים, וכו', והחמישה דברים האלו הם צדק ומשפט חסד ורחמים ואמונה שקראום ז"ל חמישה טבעות, עיין שם בארוכה.

ואם היתה לנו רשות, אולי יש מקום לפרש "חמש טבעות" רמז לשלשת הקבלה של מוסרי התורה, כדתנן במסכת אבות (פ"א מ"א): "משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה", הרי חמישה ודוק.

ארבע טבעין בבהירו. ועוד הוסיף החתן לכלתו לכל טבעת וטבעת ארבע דוגמות. ארבעה פנים לאחת. מהם המבהירים ומצהירים. ומה הן הטבעות. צדק ומשפט חסד ורחמים. כאשר מפרש והולך.

גבילן בצידקא. יש ליפתור גבילן. לשון גביל לתורי. פתוכות ובלולות בצדק ומישור. כלש את העיסה בתבלין שבה. חתימן בדינא. חתומות היו הטבעות במשפט. נקישן בחיסדא. מעשה מקשה בחדד עשויות. כמו דא לדא נקשן. טביען בחסנא. מוטבעות היו ומולאות בחוסן. תוקף הרחמים. שבטן ומשענתך דקרא נדרש על מדת הדין ומדת הרחמים. שהן משען לעולם. ומה שאמר המשורר חתימן בדינא נקישן כו'. סמך על זה המקרא וארשתך לי בצדק ובמשפט באמונה ובחסד וברחמים מגיד לך הכתוב שבארבע מיני הטבעות האילו נעשו האירוסין עד כאן מספר מחזור ויטרי. [ובס"ד כבר נתבאר במקומו שרבינו בחי" ז"ל מכיר היה כתבי רבותינו חכמי אשכנז הקדמונים, כמו כתבי בעל הרוקח ז"ל, ועמם מחזור ויטרי, והראיה שביאורו למסכת אבות מושתת בהרבה מקומות על פירוש מחזור ויטרי לאבות].

וביוצא בזה ראיתי לאחד מרבותינו הראשונים רבינו יעקב אנטולי ז"ל בספרו מלמד התלמידים (ר"פ במדבר דק"א ע"ב) שכתב: "ועל דרך זה נאמר במשל מתן תורה שהקב"ה אירס בת יעקב, כלומר קהלת יעקב שנקראת בדברי רז"ל כנסת ישראל, ולרמוז על חמישה חומשי תורה אמרו שאירסה בחמש טבעות, לפי הידוע שנהגו על הרוכב לארס בטבעת, לפי שהטבעת עדי היד, והוא סובב מקיף האצבע מבלי הבדל בדרך שאינו נופל מהאצבע ואינו דוחק אותו אלא הולמו - כן על דרך זה התורה ניתנה

נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקן, נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן, נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד". הרי שהיו כאן חמישה, מפי הגבורה אחד, ומפי משה ארבעה, והיינו חמישה טבעות, ועיין.

אי נמי אפשר על פי מאמרם בעירובין (נ"ד ב'): "תנו רבנן כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקן, נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו',

רבי חייא בר יוסף תלמיד רבי יוחנן

ושם (ל"ב ב') [כגירסת כל רבותינו הראשונים בעל הלכות גדולות רי"ף ורא"ש ועוד, ובספר דקדוקי סופרים שם לא הרגיש בזה וצ"ע], וחולין (מ"ה א'), וכן בירושלמי ברכות (ג' א'), וערלה (י"ט א'), ונזיר (כ"ז א'), וכל לשון "תני קמיה" מעיד שהיה תלמידו, כמו שכתב היד מלאכי עצמו (כלל תק"ע) בדעת הרמב"ם עצמו ושכך כתב מרן בכסף משנה הלכות מזוזה (פ"ו ה"ו) ע"ש, ומינה שאכן רבי חייא בר יוסף תלמיד רבי יוחנן היה וכדכתב הרב לחם שמים ז"ל.

ומה שהביא היד מלאכי מההיא דגיטין להוכיח שהיה רבי חייא בר יוסף תלמיד רב ולא תלמיד רבי יוחנן - איני מבין היטב, דאין הכי נמי בהיות רבי חייא בר יוסף בבבל היה תלמיד רב, וכשעלה לארץ ישראל נהיה תלמיד רבי יוחנן ועיין חולין (נ"ד ב') ובבא מציעא (מ"ה א'), וכמו שמצינו בשאר האמוראים העולים מבבל ולדוגמא רבי אלעזר בן פדת שהיה בכל תלמיד רב ושמואל כההיא דחולין (ק"א ב') ועירובין (ס"ו א'), וכשעלה לארץ ישראל נהיה תלמיד מובהק דרבי יוחנן כההיא דיבמות (צ"ו סע"ב), וכן רבי זירא ועוד.

ומה שהביא דברי היעב"ץ ז"ל בלחם שמים שכתב דהלכה כרבי יוחנן נגד רבי חייא בר יוסף כיון דאיהו מארי דגמרא טפי - כבר

כתב בספר יד מלאכי (כלל תקס"ט): "רבי יוחנן ורבי חייא בר יוסף הלכה כרבי יוחנן, דהוא מאריה דתלמודא טפי מרבי חייא בר יוסף, ועוד דתלמידיה דרבי יוחנן הוא כדמוכח בכמה דוכתי דאמר רבי חייא בר יוסף משמיה דרבי יוחנן, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב, כן כתב הרב לחם שמים פירוש על משניות (ד"פ ע"ג) לדעת הרמב"ם.

והנה מה שכתב דרבי חייא בר יוסף תלמידיה דרבי יוחנן הוה - אין אני מודה לו בזה, דהא תלמידיה דרב הוה דהוה כמו שתמצא להרב בעל שארית יוסף (דל"ה ע"ב) דמנה לרבי חייא בר יוסף עם תלמידי האמורא רב.

ויש לי ראיה לדבריו [ר"ל של השארית יוסף] מהא דאמרינן בגיטין (ט"ל א') כי סליק רבי חייא בר יוסף אמרה להא שמעתא דרב קמיה דרבי יוחנן אמר ליה אמר רב הכי וכו' ע"ש, אלמא דתלמידיה דרב הוה והיה אומר שמעתתיה קדם רבי יוחנן, ואף על פי כן הכלל הוא אמיתי ונכון כיון דהילכתא כרבי יוחנן לגבי רב כל שכן לגבי רבי חייא בר יוסף תלמידיה", עד כאן מספר יד מלאכי.

ובעניוהי תמה אני על עצמי, והרי בשבת (מ"ה א') אמרו "תני רבי חייא בר יוסף קמיה דרבי יוחנן", וכזאת תמצא בביצה (ל' ב'),

(א'), וירושלמי שבת (פ"ג ב'), ושקלים (י"ז א'), ויומא (ג' ב', וט' ב'), ונזיר (ט"ו ב'), וקידושין (כ"ו א'), ובבא מציעא (ט"ו א'), ובבא בתרא (כ' א'), וכ"ט ב').

ועבשיו ראיתי בהגהות רש"ש ז"ל למסכת פרה שם שכתב דהרמב"ם פסק דהלכה כרבי יוחנן נגד רבי חייא בר יוסף כיון שהיה תלמידו וציין לפסחים (כ"א ב') ובבא מציעא (מ"ח א') ע"ש.

והנה מההיא דפסחים שכתוב שם אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי יוחנן, כבר כתבתי לעיל דאינה ראייה, כי רבו גם רבו הנוסחאות במאמר הזה, והגירסה הנכונה אמר רבי חייא בר יוסף אמר רב וכנ"ל, ואף לו יהיבנא ליה כל דיליה, כבר נודע דכל כי האי דאמר ר"פ אמר ר"פ אינו מוכרח בודאי שהיה תלמידו עיין בזה בספר יד מלאכי (כלל ע"ד), ובכל המצויין בחיבורי כנסת חיים (סימן ב' דף ע"ב), ובחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת ר' אות כ"ג) ע"ש, אבל תימה שהרש"ש ז"ל לא הוכיח כדברינו הנ"ל. [ועיין בחיבורי הנכחי ערך רבי יצחק וערך רב ששת].

ועוד יש לעיין ולבדוק בספרי רבותינו נ"ע העוסקים בנושא זה של תולדות וחייהם של רבותינו התנאים והאמוראים, וכעת לרגל הטרדות לא איסתייעא מילתא וכתבתי הנלע"ד למזכרת.

רבי חנינא בן אנטיגנוס

משעה שישב, אבא שאול אומר אף תלמיד חכם אינו צריך לקבל בפני שלשה חבירים, ולא עוד אלא שאחרים מקבלין לפניו, אמר רבי יוחנן בימי בנו של רבי חנינא בן אנטיגנוס נשנית משנה זו.

כתב כן התוספת יום טוב פרה (פ"ד מ"א) ע"ש, ולא ידעתי מדוע לא הזכירו דבריו.

גם לא ידעתי מדוע לא הזכירו דברי הרב מגיד משנה הלכות מאכלות אסורות (פ"ח ה"א), ודברי מרן ז"ל בכסף משנה הלכות פרה אדומה (פ"ד ה"טו) שכתבו שהרמב"ם פסק כרבי יוחנן במחלוקתו עם רבי חייא בר יוסף ע"ש.

ובן מה שהביא היד מלאכי שהגאון יעב"ץ ז"ל כתב: "ועוד דרבי חייא בר יוסף תלמידה דרבי יוחנן הוא כדמוכח בכמה דוכתי דאמר רבי חייא בר יוסף משמיה דרבי יוחנן - נעלם ממני היכן מצינו שהאמורא רבי חייא בר יוסף משלשל שמועות משם רבי יוחנן, והמקום היחיד שראיתי הוא בפסחים (כ"א ב') אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי יוחנן המקדש וכו', אבל היא גירסה מוטעית, ושם בפסחים (ו' א') גרסינן אמר רבי חייא בר יוסף אמר רב ותו לא, ועיין צ"ח שם ובספר דקדוקי סופרים שם (ו' א' אות ת', וכ"א ב' אות מ') שהוכיח שזו הגירסה הנכונה, ומהתימה שהיד מלאכי הביא בשתיקה דברי הגאון יעב"ץ הללו ולא העיר כנ"ל. [ואולי רהיט ליה לגאון יעב"ץ ז"ל מההיא דרבי יצחק בר יוסף מביא הרבה שמועות מרבי יוחנן, וברוך היודע].

ומחלוקות בין רבי יוחנן ורבי חייא בר יוסף תמצא בבבלי בבא קמא (ק"ו ב') זבחים (כ' ב', וכ"א א'), ומנחות (צ' א') וחולין (צ'

בבורות (ל' ב'): "תנו רבנן הבא לקבל דברי חבירות צריך לקבל בפני שלשה חבירים, ואפילו תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה חבירים, זקן ויושב בישיבה אינו צריך לקבל בפני שלשה חבירים, שכבר קיבל עליו

ובם"ד נתעוררתי דלפי להאמור שהיה רבי חנינא בן אטיגנוס כהן כנ"ל מההיא דבכורות, אם כן היה לו לרבינו הרמב"ם ז"ל להזכירו ברשימת התנאים הכהנים שכתב, ועיין.

ובעניותי עוד יש לי להבין מה שראיתי בתוספת יום טוב דמאי (פ"ב מ"ג) שכה כתב: "אמר רבי יוחנן בימי בנו של רבי חנינא בן אטיגנוס [שהיה כהן גדול] נשנית משנה זו [דאפילו תלמיד חכם צריך לקבל] "עכ"ל, ובעניותי נעלם ממני ולא ידעתי מנין לו שרבי חנינא בן אטיגנוס היה כהן גדול והרי שם בבכורות רק אמרו שהיה כהן ותו לא.

ועיינתי בספר סדר הדורות וראיתי לו שם בערך רבי חנינא בן אטיגנוס שכבר הרגיש בזה והעיר על שהרמב"ם שכח ולא הזכירו בין הכהנים ע"ש. [ודברי התוספת יום טוב לא זכר].

ובאמת לכאורה הוא תימה שאיך יעלה על הדעת שרבינו הגדול הרמב"ם דכל רז לא אניס ליה והיה סוקר כל דברות רז"ל בתלמודים ובמדרשים בסקירה אחת, "ישכח" תלמוד ערוך, ובהיותי בזה בדקתי וראיתי שם בספר סדר הדורות בכמה מקומות שהעיר כזאת על רבינו הרמב"ם ז"ל "ששכח" ולא זכר לתנאים שהם כהנים, כמו שתראה לו שם בסדר הדורות ערך זכריה בן קבוטל, וערך זכריה בין הקצב, ועוד עיין בסדר הדורות ערך רבי אליעזר בן הורקנוס אות ו', ועוד שם ערך רבי אליעזר ב"ר צדוק וערך רבי חנינא בן דוסא, וערך רבי ישמעאל אות ח' עיין שם.

ועם שאיני כדאי כלל אבל חושבני שדבר זה תימה וקשה מאוד לאומרו שרבינו הגדול הרמב"ם "שכח", כל כך הרבה פעמים, ובעניי אם היתה לי רשות הייתי אומר שדברי הרמב"ם

רבי יהודה ורבי יוסי איסתפק להו מילתא בטהרות שדרו רבנן לגבי בנו של רבי חנינא בן אטיגנוס אזילו אמרו ליה לעיין בה, אשכחיה דקא טעין טהרות, אותיב רבנן מדידיה לגבייהו, וקאי איהו לעיוני בה, אתו אמרי ליה לרבי יהודה ורבי יוסי, אמר להו רבי יהודה אביו של זה ביזה תלמידי חכמים, אף הוא מבזה תלמידי חכמים, אמר לו רבי יוסי כבוד זקן יהא מונח במקומו, אלא מיום שחרב בית המקדש נהגו כהנים סילסול בעצמן שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם."

ופירש רש"י ז"ל: "נשנית משנה זו, דאפילו תלמיד חכם צריך לקבל: בטהרות, בטהרות עצמן אירע להן מעשה ונסתפקה הלכה: שדרו רבנן, שדרו זוג דרבנן: אותיב רבנן מדידיה, מתלמידיו שקיבלו עליהן דברי חבירות אותיב בהדי הנך שלוחים וקאי איהו לעיוני בשאילתם: אבא של זה כו', אגב ריתחיה קאמר ולא היא: כבוד זקן, האב והבן: סילסול, מעלה, רבי חנינא בן אטיגנוס כהן היה."

ורבינו הרמב"ם ז"ל בהקדמתו היקרה לפירוש המשניות מנה לרבותינו התנאים שהיו כהנים וכה כתב: "ומהם כהנים, שמעון הצדיק, אשר אליו חזרו ההלכות כולן, לקיים מה שנאמר יורו משפטין ליעקב. ורבי אלעזר בן עזריה, גם הוא עשירי לעזרא. ושמעון דודו, והוא הידוע, שמעון אחי עזריה. ורבי אלעזר בן שמוע. ורבי חנינא סגן הכהנים. ור"ש בנו, והוא הידוע, ר"ש בן הסגן. וישמעאל בן פאבי. ויוחנן כהן גדול. ורבן יוחנן בן זכאי. ויוסי בן יעזר. ורבי יוסי הכהן. ורבי טרפון. אליהו עיני בן הקף. חנמאל המצרי. ושאריתם מישראל" עכ"ל,

ובם"ד אני מוסיף שכעת שנת תשל"ה זכינו ויצא לאור חלק נוסף משו"ת רדב"ז ז"ל והוא הנקרא חלק שמיני, ומצאתי לו שחזר הרדב"ז ז"ל וכתב כזאת שם (סימן קמ"א ד"ה ועתה ד"ק ע"ב): "לפי שלא ראיתי בכל מה שלמדתי תנא ושייר בדברי האמוראים, ואין צריך לומר בדברי הפוסקים" ע"ש. [אך מה שכתב הרדב"ז ז"ל שלא מצא בדברי האמוראים שאמרו תנא ושייר כנ"ל, ראיתי בספר יד מלאכי (כלל מ"א, וכלל נ"ג, וכלל תל"ב) שהביא שמצינו בתלמוד שאמרו גבי אמוראים תנא ושייר, רצ"ע].

אבל אי מהא לא קשיא, כי מצינו לכהנים גדולים שאכן כתבו שמצינו בפוסקים תנא ושייר, וכמו שתרא לגאון המובהק מהרש"ם ז"ל בספר עין הרועים (דל"א רע"ב אות ו') שכתב שמדברי הכהן הגדול רבינו הש"ך ז"ל יו"ד (סימן צ"ח ס"ק כ"ז) מוכח דסבירא ליה דגם בפוסקים אומרים תנא ושייר, ועוד עיין לו שם בספר עין הרועים (דע"ו ע"א אות פ', ודצ"ז ע"א אות ס"ג) ואתי שפיר, ומה גם שכבר הראיתי שהרמב"ם ז"ל עצמו לא נחית לכתוב ולהביא שמות כל התנאים שהיו כהנים וכו"ל ודוק היטב.

ובעיקר הדבר אם אומרים תנא ושייר בדברי הפוסקים עיין בחיבורי הנכחי לקמן מערכת ת' ערך תנא ושייר וצורף לכאן, וכן עיין מה שכתבתי בס"ד עוד בענין זה בקובץ התורני "אוצרות ירושלים", שנת תשל"ז (גליון ר"ד דף רי"ז) עיין שם. [והאידנא שנת תשנ"ג זכיתי וצולמו ונדפסו בחיבורי כנסת חיים (דף קנ"ז) וצורף לכאן].

ז"ל בפירוש המשניות שם שלא הזכיר תנאים כהנים אלו שהביא בסדר הדורות, לאו משום שכחה נגעו בה, אלא הם בגדר "תנא ושייר", כי לא היתה כוונת רבינו הרמב"ם ז"ל להזכיר כל התנאים שהיו כהנים אלא נקט חלקם, וחושבני שהדברים מדוקדקים היטב בלשון הזהב של רבינו הרמב"ם, שהרי הוא לא כתב ואלו התנאים שהיו כהנים, דאז אם אכן היה כותב כך, יש תימה בדבריו מדוע לא הזכיר כל התנאים הכהנים, אבל הרמב"ם רק כתב ומהם כהנים ודוק.

ושמא תאמר והרי רבינו השדי חמד ז"ל בכללי הפוסקים שלו (סימן ט"ז אות ט"ז) כה כתב: "תנא ושייר לא אמרינן כן בדברי הפוסקים, כך כתב הרב מקנה אברהם (מהדורה ב' אות תנ"ד דצ"ד ע"ג) בשם שו"ת רדב"ז ח"א (סימן רפ"ה) וכן כתב בשם הרדב"ז בספר יד מלאכי (כלל מ"א), וכן כתב הרב פתח הדביר ח"ג (דקל"ז ע"ד) בשם שו"ת רדב"ז ח"ב סימן רע"ז ובשם מרן החבי"ב בספרו כנסת הגדולה ובספרו שיירי כנסת הגדולה ע"ש עכ"ל.

ואני עני מוסיף שמצאתי שכן גם כתב שאין אומרים תנא ושייר בדברי הפוסקים אותו גאון גדול "שכמעט לא הניח פסקן כמותו בכל גלילותינו" כעדות תלמידו הגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים (חלק הגדולים מערכת י' אות ק"א), ואותו דור דור דעה היה, מר ניהו רבה הגאון רבינו יונה נבון ז"ל בספרו שו"ת נחפה בכסף ח"ב (אה"ע סימן א' ד"ה איך שיהיו דקס"ז ע"א) ע"ש.

תקע שופר

ואבן כבר רבינו הרמב"ן ז"ל האריך בזה שתקיעה מידת הרחמים, ותרועה מידת הדין וכמפורש לו בדרשתו לראש השנה (דף ר"ב), וכן בפירושו לתורה ויקרא (כ"ג כ"ד) ושם במדבר (י' י') ע"ש, ועיין לרבינו בחיי ז"ל במדבר (י' ב'), ושורש הדברים מבואר בספר הזהר הקדוש ח"ג (דצ"ט ע"ב) ע"ש ואכמ"ל.

ולבן דוד המלך ע"ה אומר גבי שופר שיהללוהו לה' בתקיעת שופר דייקא, שהיא מידת הרחמים, ולא בתרועה דשופר שהיא מידת הדין, ודוק זה הנלע"ד בס"ד, ועיין מצודת דוד דברי הימים א' (ט"ו כ"ח) ודוק. [ומה שאמר הללוהו בצלצלי "תרועה", לק"מ, ואין לזה שום שייכות לבחינת תרועה דשופר, וז"פ].

ודע דעוד נתעוררתי בס"ד שיש להבין מה שאמר דוד המלך ע"ה: "הללוהו בגבורותיו, הללוהו כרב גדלו", שכאן הקדים מידת הגבורה לפני מידת החדס, ולא לפי סדרן, שהרי גדול היינו מידת החדס כמפורסם וכמפורש בספר הזהר הקדוש במקומות הרבה עיין שם ח"א (דרי"ט ע"ב) ושם ח"ג (ד"ל ע"ב, ודק"מ ע"ב, ודרע"ו ע"ב, ודרפ"ג ע"א, ודרצ"ה ע"א, ודש"ב ע"א) ועוד, וצ"ב.

ובן יש לעורר מדוע דוד המלך כשמזכיר כלי הזמר אינו מזכיר לחצוצרות, והרי שם בתהלים (צ"ח ו') אמר דוד במפורש: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", וכן בספר דברי הימים במקומות הרבה ולדוגמא בספר דברי הימים א' (י"ג ח'): "ודויד וכל ישראל משחקים [דהיינו משבחין כבתרגום שם] לפני האלהים בכל עוז, ובשירים, ובכנרות, ובנבלים, ובתפים, ובמצלותים, ובחצוצרות", ועוד שם (ט"ו כ"ח. ט"ז מ"ב), ודברי

תהלים (ק"ג א'): "הללויה הללו אל בקדשו, הללוהו ברקיע עזו: הללוהו בגבורותיו, הללוהו כרב גדלו: הללוהו בתקע שופר, הללוהו בנבל וכנור: הללוהו בתוף ומחול, הללוהו במנים ועוגב: הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה: כל הנשמה תהלל יה הללויה". הרי שדוד המלך ע"ה מפרט תשעה מיני כלי זמר שבהם יהללו לקב"ה, כנ"ל.

ובס"ד נתעוררתי לדקדק מדוע כשדוד המלך מפרט כלי הנגינה מזכירים בשם, כמו נבל, כינור, תוף, מחול, צלצלי שמע, דהיינו מצילתיים כדפירשו רש"י ורד"ק, וכו', אבל גבי שופר דוד אומר בתקע שופר, דהיינו בתקיעת שופר וכמפורש בתרגום תהלים שם, ומאי שנא שכאן מזכיר ענין תקיעת השופר, והיה לו רק לומר הללוהו בשופר, כמו שאמר בשאר כלי הנגינה שהזכיר כנ"ל.

ועלה בדעתי בס"ד לפרש שהרי בשופר אפשר להשמיע קול תקיעה פשוטה, או קול תרועה, דהיא קול יבבה או גנוחי גנח וכדאמר אב"י במסכת ראש השנה (ל"ג ב'), ונודע שתקיעה בחינתה מידת חסד ורחמים, ואילו תרועה מידת הדין, וזו לשון רבינו מהרש"א ז"ל ראש השנה (י' ב'): "ואמרו בתשרי עתידין ליגאל, כי בעתיד יבואו הרחמים הגמורים לישראל, כמו שכתוב ברחמים גדולים אקבצן גוי, ומייתי ליה מדכתיב יתקע בשופר דתקיעה מורה על הרחמים, על שם ימינך פשוטה וגו'", ועוד כתב מהרש"א שם (ל"ב ב'): "עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר, גבי תרועה אמר לשון "אלהים", שהוא מידת הדין, וגבי קול שופר שהיא תקיעה הפשוטה אמר ה'" מידת הרחמים ודוק.

מדוע דוד המלך ע"ה לא אמר במפורש חצוצרות וכן"ל במזמור צ"ח, והוציאה בלשון צלצלי ועיין. [ודוק שגם הרב המאירי ז"ל כמסתפק אמר לדבריו, מדנקט לשון "יראה" וכןודע וכאשר הבאתי בחיבורי שלום יעקב (דף ט"ז ודף ר"פ) ובחיבורי שובי השולמית ח"ח (דכ"א ע"ב) עיין שם ובכל הנסמן שם].

ועוד דע דמה שאמר דוד המלך ע"ה הללוהו בתוף ומחול, מחול היינו כלי נגינה ולא ריקוד, וילמדו עליו רעיו הנזכרים שם נבל וכינור וכו', וכן ראיתי שפירשו המפרשים עיין לראב"ע ז"ל דניאל (ג' ה') שפירש שמחול היינו חליל, וכן מצאתי לרבינו המאירי תהלים (קמ"ט ג'), ולרבינו בחיי ז"ל שמות (ל"ב י"ז וי"ט) שמחול הוא כלי נגינה, וכן כתב במצודת ציון שופטים (כ"א כ"א), ותהלים (קמ"ט ג') ודוק. [ועיין תרגום תהלים שם ודוק היטב].

הימים ב' (ב' ה' י"ב וי"ג). ושם (ד' ו') ובפירוש המיוחס לרש"י שם ועוד.

וראיתי לרד"ק ז"ל תהלים (שם ג') שכה כתב: "הללוהו בתקע שופר, ובכללו החצוצרות", הרי שכבר הוא ז"ל עמד והרגיש מדוע לא נזכרו כאן החצוצרות, אבל עדיין יש להבין מדוע כאן נכללו החצוצרות בשופר ולא נזכרו בפני עצמן כבשאר המקומות, ועיין. [ולפי זה יהללו לקב"ה בעשרה כלי זמר, דוק היטב והבן, ועיין לגאון מהר"ם אלשיך ז"ל בפירושו לתהלים (ר"פ ק"ג) עיין שם].

ועבשיו ראיתי לרבינו המאירי ז"ל בפירושו לתהלים שם שכתב: "צלצלי תרועה יראה שהם החצוצרות המשמיעות קול תרועה", ולדרכו אתי שפיר, מיהו פירושו לא כפירוש שאר המפרשים שפירשו שהם מצילתיים, ותו לפי פירושו ז"ל יש לדקדק